

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ОДЕСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ
НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»
Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту**

**Кваліфікаційна робота
АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У
ЗАКЛАДІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ**

**Adaptation of first-year students to study in a professional
higher education institution**

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

Виконала: здобувачка вищої освіти
другого (магістерського) рівня
спеціальності 011 Освітні, педагогічні
науки
Освітньо-професійної програми
«Педагогіка вищої школи»
Кришук Катерина Ігорівна
Науковий керівник: кандидат
педагогічних наук, доц. Кузнєцова Н. В.
Рецензент: кандидат педагогічних наук,
доцент Павлова В.В.

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
№ від
Завідувач кафедри
_____ Р.В. Костенко

Захищено на засіданні ЕК
протокол № від
Оцінка _____ / ____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)
Голова ЕК
_____ І.П. Анненкова

АНОТАЦІЯ

Крищук К.І. Адаптація студентів-першокурсників до навчання у закладі фахової передвищої освіти. Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Освітньо-професійної програми «Педагогіка вищої школи». КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». Одеса, 2021. Рукопис.

В роботі здійснене комплексне дослідження процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у закладі фахової передвищої освіти. Схарактеризовано поняття адаптації студентів до навчання та її чинників. Розкриті особливості процесу адаптації до навчання здобувачів фахової передвищої освіти та проблеми, які при цьому виникають. У результаті емпіричного дослідження встановлений зв'язок між адаптацією до навчання та соціально-психологічною та професійною адаптацією. Показана роль викладачів та кураторів у системі роботи закладу фахової передвищої освіти щодо сприяння процесу адаптації здобувачів освіти. Запропонована програма роботи куратора з урахуванням особливостей офлайн та онлайн навчання.

Ключові слова: адаптація, адаптація до навчання, заклади фахової передвищої освіти, здобувачі фахової передвищої освіти.

ABSTRACT

Krishchuk K.I. Adaptation of first-year students to study in a professional higher education institution. Manuscript

Qualification work for the degree of higher education "Master" specialty 011 Educational, pedagogical sciences Educational and professional programs "Pedagogy of Higher Education". KZVO "Odessa Academy of Continuing Education of the Odessa Regional Council". Odessa, 2021. Manuscript.

A comprehensive study of the process of adaptation of first-year students to study in a professional higher education institution is carried out. The concept of students' adaptation to learning and its factors is characterized. The peculiarities of the process of adaptation to the training of applicants for professional higher education and the problems that arise are revealed. An empirical study has established a link between learning adaptation and socio-psychological and professional adaptation. The role of teachers and curators in the system of work of the institution of professional higher education in promoting the process of adaptation of students is shown. The program of work of the curator taking into account features of offline and online training is offered.

Key words: adaptation, adaptation to study, institutions of professional higher education, applicants for professional higher education.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	10
1.1 Поняття адаптації, її види, чинники та характеристика	10
1.2 Особливості процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у закладі фахової передвищої освіти	15
1.3 Проблеми адаптації студентів-першокурсників до навчання у коледжі	19
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	24
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У КОЛЕДЖІ	26
2.1 Методика і організація емпіричного дослідження	26
2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження	31
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	49
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	50
3.1 Система роботи закладу фахової передвищої освіти щодо сприяння процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у коледжі	50
3.2 Зміст та форми роботи кураторів щодо оптимізації процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання	54
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	60
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	72

Перелік умовних позначень і скорочень

ЗФПВО – заклади фахової передвищої освіти

ЗВО – заклади вищої освіти

ОФКТТ – Одеський фаховий коледж транспортних технологій

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Останнім часом в Україні істотно зростає потреба у висококваліфікованих робітниках та фахівцях. Адаптація здобувачів до навчання на сучасному етапі розвитку закладів фахової передвищої освіти є однією із важливих проблем. Від того, як здобувачі пройдуть освітньо-професійний етап становлення, залежить їхній подальший рівень професійної підготовки та діяльності.

Під час навчання в закладі фахової передвищої освіти, значні зміни психологічного і соціального плану відбуваються у житті студентів-першокурсників. Відбувається перехід від позиції учнівської молоді до позиції професіонала. Особливістю цього переходу є те, що першокурсники ще не цілком самостійні, морально та соціально не повністю зрілі. Адаптація студентів-першокурсників базується на багатьох механізмах: звикання, пристосування, відтворення, управління, взаємодоповнення, самоуправління, тощо.

Від процесу адаптації першокурсників залежить успішність подальшого навчання у закладі ФПВО. Студент, який вперше приходить до фахового коледжу, дуже гостро відчуває хвилювання, невпевненість у собі, тривогу за своє майбутнє, за набуття нових соціальних статусів і ролей. Перелічене стає чинником успішності освітньої діяльності.

Питання адаптації студентів до навчання у ЗФПВО розглядаються у працях вітчизняних науковців. Загальні питання адаптації студентів до навчання у закладах ФПВО досліджували: Т.В. Алексєєва, О.П. Венгер, В.Г. Гамов, О.Д. Гречишкіна, Г.П. Левківська та інші; соціально-психологічна адаптація відображена у працях І.І. Бойко, А.М. Грись, І.Ф. Манілов, М.В. Лемак, Л.Е. Орбан-Лембрик; педагогічні аспекти адаптації студентів досліджують О.В. Стадник, С. М. Шутова, С.М. Хатунцева; питаннями професійної адаптації займаються

Л.О. Байбекова, О. М. Галус, Л. В. Зданевич, С. Ю. Петрусенко. Чинники, які впливають на процес адаптації на початковому етапі навчання, вивчають Ю.О. Бохонкова, С.А. Гапонова, В.Д. Острова, О.В. Прудська та інші; негативний вплив дезадаптації на процес навчання розкривають Л.О. Герасименко, О.Г. Льовкіна, І.М. Орленко, Т.Л. Свистун, А. М. Скрипников та інші.

Разом з тим, частина питань, пов'язаних з пошуком шляхів оптимізації процесу адаптації першокурсників до навчання, залишились недостатньо вивченими, що і обумовило вибір теми нашого дослідження: «Адаптація студентів-першокурсників до навчання у закладі фахової передвищої освіти».

Навчальна діяльність здобувачів пов'язана з отриманням, переробкою й повідомленням (усним, письмовим) інформації через канали зворотного зв'язку. Ця діяльність характеризується високим емоційним навантаженням, регулярною перевтомою, стресовими ситуаціями, що періодично виникають. Процес адаптації до навчання у закладі фахової передвищої освіти – явище складне, багатогранне, яке завершується, як правило, до кінця I-го курсу. Тому важливим завданням викладачів та психологів є виявлення чинників, психологічних умов та закономірностей підвищення адаптованості студентів, прискорення процесу входження студентів-першокурсників у новий для них спосіб життя і діяльності.

Об'єкт дослідження: процес навчання студентів-першокурсників у закладі фахової передвищої освіти.

Предмет дослідження: процес адаптації студентів-першокурсників до навчання у закладі фахової передвищої освіти.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати і емпірично дослідити процес адаптації студентів-першокурсників до навчання у закладі фахової передвищої освіти .

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу психологічної та педагогічної літератури з'ясувати сутність, види та чинники адаптації студентів-першокурсників до навчання.
2. Схарактеризувати особливості процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у закладі фахової передвищої освіти.
3. Провести емпіричне дослідження особливостей процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у коледжі.
4. Запропонувати систему роботи закладу фахової передвищої освіти щодо сприяння процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у коледжі.
5. Запропонувати форми і методи роботи кураторів фахового коледжу щодо оптимізації процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання.

Методи дослідження, використані у кваліфікаційній роботі: теоретичні – аналіз, порівняння, систематизація, абстрагування; емпіричні, педагогічне спостереження, опитування (анкетування, бесіда, інтерв'ю); методика «Адаптивність студентів у ЗФПВО», методи кількісної обробки даних.

Базою емпіричного дослідження став Одеський фаховий коледж транспортних технологій.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в аналізі наукових підходів до розв'язування проблем адаптації до навчання; уточненні і конкретизації понять дослідження.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання отриманих даних при вирішенні питань оптимізації процесу адаптації до навчання у закладах фахової передвищої освіти. Розроблені цикл занять та кураторська година в онлайн та офлайн форматах можуть бути використані кураторами закладів ФПВО.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження були предметом обговорень на Першій науково-практичній конференції

здобувачів вищої освіти «Актуальні проблеми педагогічної науки в ХХІ столітті» (24 березня 2021 р., м. Одеса) та на II заочній Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток освіти і науки: проблеми, теорія, досвід і перспективи», присвяченій Дню науки (20 травня 2021 р., м. Вінниця).

Публікації за темою дослідження:

Крищук К.І. Адаптація студентів-першокурсників до навчання у ЗВО: зб. тез доп. першої наук.-практ. конф., м. Одеса, 24.03.2021 р. Одеса, 2021. С.35-38.

Крищук К.І. Деадаптація студентів до навчання у закладах фахової передвищої освіти: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 20.05.2021 р. Вінниця, 2021. С.109-111.

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списків використаної літератури (67 джерел) і 8 додатків. Повний текст кваліфікаційної роботи становить 92 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 64 сторінках.

Розділ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ – ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Поняття адаптації, її види, чинники та характеристика

Перші кроки вчорашнього школяра, а сьогодні здобувача вищої освіти, на тернистій стежці закладу фахової передвищої освіти, вимагають від нього не тільки старання та загальної підготовки, але й значних якісних змін. Той, хто не готовий до них, нерідко втрачає навіть бажання здобувати фахову передвищу освіту. В сучасних умовах контрактного навчання, це істотно впливає не тільки на гаманець батьків студента, але й сам заклад освіти втрачає певні кошти для свого розвитку. Саме тому період адаптації, який ніколи не буває простим, набуває дуже важливого значення, у долі кожного першокурсника.

Невипадково проблема адаптації першокурсників широко обговорюється в системі передвищої освіти. Саме від успішності цього процесу залежить подальша професійна кар'єра та особистісний розвиток майбутнього спеціаліста.

Питання адаптації студентів до навчання у ЗФПВО вивчають вітчизняні науковці. Зокрема, досліджували проблему адаптації студентів до навчання у ЗФПВО Т.В. Алексеєва, В.Г. Гамов, Т.Л. Свистун, О.М. Топузов, В.В. Тушева та інші. Педагогічні аспекти адаптації здобувачів досліджуються в працях В.С. Сорочинської, В.С. Штифурак та ін.

Адаптація (лат. *adaptatio*, від *adapto* – пристосовую) – процес пристосування об'єкта (адаптаціогенез); стан пристосованості об'єкта (результат адаптаціогенезу); дія, спрямована на об'єкт з метою його пристосування до визначених вимог, пристосування об'єкта до використання в конкретних умовах [22].

Аналіз наукової літератури доводить, що існують різні підходи до визначення адаптації (Додаток А).

Порівняльний аналіз наведених визначень показує, що основним механізмом адаптивних процесів є процес взаємодії суб'єкта життєдіяльності, діяльності та зовнішніх умов, середовища (незалежно від його виду), координації та рівноваги, що в свою чергу визначає рівень адаптованості до нього.

Найбільш поширене розуміння психологічної адаптації до нових незвичних ситуацій та умов передбачає формування психологічних механізмів, за допомогою яких людина може забезпечити свою безпеку і правильне спрямування в новій ситуації. Завдяки успішній адаптації людина отримує найбільш успішну можливість для самореалізації без зайвих зусиль.

Через динамічний, багатоаспектний та міждисциплінарний характер адаптації здобувача до навчання сучасне академічне коло досі не досягло консенсусу щодо визначення поняття «адаптація студента до освітньої діяльності». Більшість дослідників описують його з точки зору кінцевого результату – адаптивності, тобто навичок, реакцій. Аналіз наукової та навчальної літератури показує, що існують різноманітні визначення адаптації до освітньої діяльності (Додаток Б).

Важливим компонентом освітньої діяльності здобувачів у закладах ФПВО є адаптація до самого навчання. Від процесу адаптації першокурсників залежить успішність подальшого навчання у ЗВО. Студент-першокурсник дуже гостро відчуває хвилювання, невпевненість у собі, тривогу за своє майбутнє, за набуття нових соціальних статусів і ролей. Перелічене стає чинником успішності освітньої діяльності. Саме тому актуальність проблеми адаптації здобувачів до навчання у ЗВО є очевидною [34, с.35-38].

За результатами аналізу можна зробити висновок, що існують різні підходи до з'ясування сутності і структури феномену адаптації. Нам

найбільше імпонує думка Т.В. Алексеевої, яка найбільш змістовно розкриває сутність досліджуваного явища: «Адаптація до навчання – процес пристосування особистісних якостей до умов даного закладу і формування на цій основі нових особистісних соціально і професійно значущих якостей, що забезпечують реалізацію особистісного потенціалу студентів» [2, с.8].

Розуміючи адаптацію як звикання, пристосування особистості до нового оточення, можна погодитись з науковцями, які виділяють декілька видів адаптації в залежності від характеру ставлення особистості до умов і змісту конкретної діяльності: соціальна, соціально – психологічна, професійна, творча, формальна, дидактична, оперативна, суспільна тощо.

Можна погодитись з Т.В. Алексеевою, яка при дослідженні проблеми процесу адаптації студентів до навчання у ЗФПВО, виділила види цього процесу, через які має пройти студент для отримання позитивного результату процесу адаптації:

1) Формальна адаптація – інформативно - пізнавальне пристосування студентів до нового оточення, структури, змісту і вимог закладу;

2) Суспільна адаптація – процес внутрішньої інтеграції груп студентів-першокурсників ті їх подальша інтеграція із студентським оточенням в цілому;

3) Дидактична адаптація – процес підготовки студента до форм та методів роботи у закладі освіти [2, с.13].

Т.В. Кулик виділяє такі види адаптації:

1) Професійна адаптація у ЗВО - це процес залучення студентів до професії, здобуття ними навичок, знань та умінь, які необхідні для майбутньої професії.

2) Дидактична адаптація – це пристосування особистості до нових умов навчання.

3) Оперативна адаптація, яка залежить від зв'язку методів навчання у школі та ЗВО, від самостійності та творчого мислення, які є рисами особистості.

4) Соціально-психологічна адаптація – це пристосування до групи, до стосунків у колективі, які залежать від стилю поведінки студента [36, с.7].

Ми поділяємо думку Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко, які розрізняють наступні форми адаптації студентів-першокурсників до навчання:

1) Формальна, яка обумовлює пізнавально-інформаційне пристосування до нового оточення, структури навчального закладу, змісту навчання в ньому, його традицій, своїх обов'язків.

2) Соціально-психологічна адаптація відображає процес внутрішньої інтеграції у групі першокурсників та інтеграцію цієї групи зі студентським оточенням в цілому. При цьому основною функцією адаптації є прийняття індивідом норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціального спілкування, що розвиваються в ньому, форм навчальної діяльності.

3) Дидактична форма адаптації торкається проблеми підготовки до нових форм і методів навчальної роботи і відображає, у першу чергу, інтелектуальні можливості студентів-першокурсників [51, с. 64].

Можна погодитись з науковцями стосовно соціально-психологічної адаптації та зробити висновок, що для такої адаптації є два основних критерії: перший – задоволеність результатами освітньої роботи, другий – так звана соціальна успішність, яка полягає не тільки в освоєнні нових умов життя, а й у здобутті авторитету в студентській групі та серед викладачів.

У результаті вивчення проблеми адаптації та після проведеного понятійного аналізу для подальшого дослідження цієї теми нам потрібно класифікувати чинники адаптації здобувачів до навчання у закладах фахової передвищої освіти.

Аналіз наукової та навчальної літератури показує, що пройшовши через всі форми процесу адаптації, студент відчуває на собі вплив цілого

ряду чинників: соціальних, психологічних, біологічних, професійних, основні з яких представлені у вигляді таблиці (Додаток В).

Ми погоджуємося з думкою В.Г. Гамова і Т.М. Титаренко про те, що психологічні чинники адаптації можна поділити на зовнішні і внутрішні. І якщо внутрішні чинники ми розглядаємо як особистісні (за Н.Є. Герасімовою), то сферу зовнішніх потрібно значно розширити: включити до неї не тільки соціально-психологічні чинники, а й професійні. Саме адаптація студентів до професійної діяльності – є найголовнішим завданням викладачів ЗФПВО.

Внутрішня адаптованість характеризується перебудовою функціональних структур у відповідь на зміни середовища. Зовнішня (поведінкова) адаптованість характеризується гармонійними стосунками із оточенням, що досягаються за умови збереження власної ідентичності без внутрішньої змістовної перебудови [15, с. 62-65]. Характеристикою змішаної адаптації є часткове перетворення як внутрішніх структур, так і середовища.

Особистість як соціально-психологічний тип може демонструвати кілька варіантів поведінки. Різноманітні соціально-психологічні лінії поведінки властиві й соціальній групі, до якої вона причетна. Варіанти цих ліній залежать від учасників групи, її нормативних вимог [41, с.258]. Нормативна регламентація поведінки відбувається з урахуванням ситуації, визначення певного типу поведінки, відповідного способу досягнення мети, реалізації наміру тощо та оцінка поведінки за цими нормами.

Можна погодитись з думкою В.А. Петрук, що виявлення труднощів, які виникають перед студентами на першому курсі у закладах ФПВО, і визначення шляхів їх подолання дозволить підвищити їх активність у набутті якісних знань, умінь та навичок, що сприятиме уникненню відрахування здобувачів на першому курсі [47, с. 34].

Недостатня психологічна підготовленість багатьох випускників середньої школи до нових форм і методів навчання, призводить не тільки до їх неуспішності, а й до бажання взагалі покинути навчання. Все це сторони

одного процесу, які тісно пов'язані між собою. Кожна з них має свої характерні риси й особливості і відіграє важливу роль у житті першокурсника.

1.2. Особливості процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у закладі фахової передвищої освіти

Особливості процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у закладі фахової передвищої освіти обумовлена декількома чинниками. Розглянемо їх.

Адаптація першокурсників до навчання пов'язана з соціально-психологічною адаптацією. Якщо проаналізувати перші місяці навчання першокурсників, то виявляються особливості соціально-психологічної адаптації. Під впливом нового оточення, нової соціальної групи, нових умов і вимог студент починає змінюватись відповідно до свого нового соціального становища. Розширюється коло стосунків першокурсників: одногрупники, викладачі, здобувачі інших факультетів, співробітники коледжу. Навчання набуває нового конкретного значення, опанування новими знаннями, навичками та вміннями призводить до професійного становлення майбутнього спеціаліста.

Особливість вступу до ЗФПВО обумовлена тим, що на відміну від ЗВО, здобувачі вивчають паралельно шкільні (загальноосвітні) дисципліни і фахові. Вже на другому році навчання починається вивчення спеціальних предметів, по закінченню другого курсу навчальна практика – це дає змогу студентам зрозуміти своє відношення до майбутньої професії. Однолітки лише закінчують 11 клас, а студенти коледжів вже бачать чи не бачать себе у тій чи іншій спеціальності. Саме тому професійна адаптація у ЗФПВО посідає важливе місце.

Існує певний зв'язок адаптації першокурсників до навчання з професійною адаптацією, оскільки саме за час навчання у закладі ФПВО

студент має змогу з'ясувати, чи правильно зробив професійний вибір. У педагогіці «професійна адаптація» трактується як «адаптація людей різних поколінь до самостійної продуктивної трудової діяльності, процес або результат процесу пристосування працівника в початковий період його роботи на конкретному підприємстві до особливостей робочого місця та організації праці на виробництві» [22, с. 12]. С.Ю. Петрусенко досліджує професійну адаптацію як процес досягнення оптимальної фахової підготовленості [48, с. 8]. Н.П. Шапошнікова під професійною адаптацією розуміє процес соціалізації і професіоналізації майбутніх фахівців [66, с.5].

Вивчаючи фахову літературу з історії обраної професії та зустрічаючись із спеціалістами, які розповідають про своє професійне життя, студенти готуються до майбутньої професійної діяльності. Це допомагає адаптуватися до майбутнього спеціальності, до якої залучаються висококваліфіковані фахівці, що працюють у цій сфері.

Набуті знання, вміння, навички виступають для першокурсника як засоби майбутньої професійної діяльності, тому головною спрямованістю стає підготовка до обраної професії, вироблення відношення до професійної діяльності як способу самореалізації [67, с. 211].

Нами визначені певні особливості адаптації студентів закладів ФПВО до навчання. По-перше, студенти-першокурсники переходять з класно-урочної системи навчання на лекційно-семінарську. Перші місяці здобувачам освіти важко працювати 90 хвилин, замість 45 хвилин. Тому викладачам доводиться докладати зусиль, щоб сконцентрувати увагу студентів, протягом часу відведеного на лекцію

По-друге, у коледжі обсяг самостійно виконуваної роботи (конспектування першоджерел та ін.) значно вищий, ніж у школі, у зв'язку з наявністю великої кількості фахових дисциплін поряд із загальноосвітніми. Засвоєння вміння самостійно працювати з джерелами обумовлює успішне подальшого навчання у закладах вищої освіти, що є запорукою їх успішної професійної адаптації.

По-третє, особливістю навчання у закладі ФПВО є відпрацювання пропущених лекційних, практичних та семінарських занять. У зв'язку з цим студентам-першокурсникам доводиться звикати до нового режиму та постійного відвідування занять.

Окрім, освітньої і виховної функції, заклад ФПВО виконує адаптаційну функцію, а саме: орієнтує студентів на розв'язання практичних завдань і вирішення складних ситуацій під час фахової діяльності.

Перед студентом досвід, накопичений людством, постає у вигляді навчальних дисциплін, засвоєні нових знань і вмінь, на основі яких формується професійна компетентність майбутнього фахівця. Навчання у коледжі – це лише початок формування професійної майстерності, стимуляції потреби людини в самостійному накопиченні знань та вмінь. Саме викладач повинен допомогти здобувачеві у вирішенні цього непростого завдання.

Можна погодитися з точкою зору Л.Г. Подоляк, що навчання студентів має набувати своєрідного особистісного сенсу життя, який є поєднанням думки, емоції та волі, що виявляється у напрямі творчої пізнавальної діяльності для професійного самоствердження. Відповідальне ставлення до своїх цілей, до процесу навчання визначає успішність здобувачів у навчальній діяльності [51, с. 136].

Усвідомлення важливості мотивації для успішного навчання призвело до формування принципу мотиваційного забезпечення навчального процесу (О.С. Гребенюк). Дотримання цього принципу обумовлено тим, що вступивши до закладу ФПВО, у здобувачів подекуди послаблюється інтенсивність мотивації до навчання та опанування обраної спеціальності [25, с. 97].

Отже, проблема мотивації студентів до навчання має декілька аспектів: мотивація вступу до закладу ФПВО та навчання в ньому визначає результативність та успішність самого навчання, формування професійної кваліфікації, яке зумовлює вироблення позитивної мотивації подальшої

професійної діяльності.

З перших днів навчання здобувачі отримують загальну інформацію, як саме можна успішно навчатися у коледжі. Адже кожен викладач, починаючи викладати свій предмет, на першій лекції пояснює особливості вивчення своєї дисципліни, умови її успішного засвоєння. Таким чином, студенти мають загальну інформацію, як досягти позитивних результатів навчання в тій чи іншій освітній діяльності.

Основним механізмом успішної адаптації до навчання є посилення орієнтації студентів на творчість. Викладачі використовують змістовний потенціал предмета, щоб приділяти більше уваги темам, присвяченим творчості, концентрації на собі. На занятті необхідно організувати навчальний процес так, щоб здобувачі завжди виявляли ініціативу та фантазію. Розвитку креативності сприяють такі заходи як щорічні наукові студентські конференції, олімпіади, регулярна робота в студентському науковому середовищі, творчі групи, круглі столи, зустрічі з професійними випускниками ЗФПВО високого професійного рівня, тощо.

Чинниками розвитку і саморозвитку особистості студента мають стати контроль і самоконтроль. Самопізнання, саморозвиток, самореалізація – саме на таку творчу роботу над собою необхідно орієнтувати здобувачів, вдосконалення себе необхідно зробити постійним процесом, виробити звичку до цього. У цій нелегкій справі студентові повинен допомагати викладач-педагог: де треба - підказати, спрямувати в потрібне русло. Але насамперед починати треба із формування мотивації саморозвитку.

Саморозвиток включає зростання особистісної самоповаги, значущості, пошани від інших, завоювання визнання, престижу. У фаховому коледжі ця потреба досягається за рахунок успішного навчання. Не лише завдяки своїм природним здібностям, але і завдяки силі мотивації. Висока позитивна мотивація навчальної діяльності може компенсувати недостатній запас знань, умінь і навичок. Успішність у навчанні є запорукою високого професіоналізму майбутнього фахівця.

Дуже важливо те, щоб випускники коледжів могли здобувати знання самостійно, а головне – застосовувати їх на практиці. Тому ми вважаємо, що компетентності, сформовані під час навчання у ЗФПВО, є не тільки метою освітнього процесу, а найважливішою здатністю для розвитку особистості .

Таким чином, адаптація студентів-першокурсників до навчання у коледжі – це керований процес, який пов’язаний з соціально-психологічною та професійною адаптацією, адже основним результатом успішної адаптації студентів-першокурсників до навчання є розвиток якостей, необхідних для їх навчальної діяльності, що дає їм можливість якнайкраще використати отримані знання у професійній сфері.

1.3. Проблеми адаптації студентів-першокурсників до навчання у коледжі

Вступаючи до закладу фахової передвищої освіти, здобувачі стикаються з низкою проблем, пов’язаних з недостатньою психологічною готовністю до навчання, з руйнуванням навичок, звичок, ціннісних орієнтацій, які були вироблені роками за час набуття освіти у середній школі, невмінням здійснювати психологічну саморегуляцію власної діяльності та поведінки [35, с.24].

У своїй монографії А.М. Скрипніков зазначає, що «дезадаптація – порушення пристосування організму та психіки людини до змін навколишнього середовища, що проявляється неадекватними характеру подразників психічними і фізіологічними реакціями» [56, с.39].

Наведемо ще декілька визначень поняття дезадаптації:

1. Дезадаптація – невідповідність соціопсихологічного і психофізіологічного статусу людини вимогам ситуації життєдіяльності, який в свою чергу не дозволяє йому адаптуватися до умов середовища його існування, тобто це зниження адаптаційних можливостей людини (Л.В. Мардахаєв) [39, с. 87].

2. Деадаптація – це рівень адаптованості, який настає при відсутності оптимальних взаємовідносин особистості і середовища внаслідок домінування неконструктивних реакцій чи неспроможності конструктивних підходів (М.А. Гуліна, Ю. Л. Ковальова) [46, с.9].

Під соціальною деадаптацією ми розуміємо «повну або часткову втрату особистістю здатності адаптації до умов соціуму та змін якості життя, як порушення взаємозв'язків людини з середовищем, яке характеризується неможливістю реалізації нею своїх позитивних соціальних ролей у певних соціальних умовах, відповідних її потенціалу» [42, с.76].

Можна погодитись з науковцями, що чинниками соціальної деадаптації є: відносна культурно-соціальна депривація (позбавлення життєвих потреб), соціальна незрілість, психолого-педагогічна занедбаність, агресивні девіації, втрата вже сформованих форм наставництва, втрата звичного колективу, руйнування динамічних стереотипів, акцентуації характеру, психопатичне формування особистості, соціальна пасивність, недостатня підготовленість до процесів саморегуляції, когнітивний дисонанс як наслідок розбіжності суджень про життя і реального становище [43, с. 58].

Науковці розрізняють психосоціальну та шкільну деадаптацію. «Психосоціальна деадаптація – збій у механізмах психічного пристосування при гострому або хронічному емоційному стресі, внаслідок чого виникає часткова або повна нездатність пристосовуватися до умов соціального оточення і виконувати звичайну для власного статусу роль у суспільстві через обмеження функціональності психіки» [15, с.63]. Цей тип деадаптації може бути викликаний стресом, фізичними або психічними захворюваннями, конфліктами, емоційними переживаннями тощо. У більшості випадків входження в нове соціальне середовище та набуття навичок спілкування та взаємодії призводить до невдачі особистості. Оскільки індивіди незадоволені своїм статусом у групі, їх самооцінка знижується, а незадоволеність своїм статусом у соціальному середовищі зростає.

Другий вид деадаптації – до навчання, або її ще називають шкільною.

«Шкільна дезадаптація – невідповідність соціопсихологічного і психофізичного статусу учня вимогам шкільного навчання, оволодіння якими стає утрудненим або навіть неможливим» [3, с. 115]. Також можна використати це поняття і щодо здобувачів фахової передвищої освіти. Для шкільної дезадаптації характерними ознаками є відмова (ухилення) особи від відвідування школи або коледжу, внаслідок певних труднощів, що виникли при засвоєнні програми або в процесі спілкування зі студентами або викладачами.

Проаналізувавши підходи науковців, можна виділити такі чинники дезадаптації:

- рівень готовності здобувача до навчання (соціальної, психологічної);
- стан здоров'я;
- психологічні особливості (слабкий тип нервової системи, надмірна збудженість);
- особливості розвитку (несформованість емоційно-вольові сфери, слабка саморегуляція поведінки);
- неправильне виховання в сім'ї (егоцентричний тип виховання, гіперсоціальне виховання, тривожно-підозріле);
- стиль спілкування викладача зі студентами (авторитарний, демократичний, ліберальний, скандальний, непослідовний тощо) [43, с. 67].

Як зазначалося вище, процес адаптації і дезадаптації схожі один на одного за формою і структурою. Вони складаються з блоку, який об'єднує всі індивідуальні, особистісні, поведінкові, інформаційні, адаптаційні ресурси, наявні у людини саме в цей, кризовий момент.

Соціальна дезадаптація проявляється в порушенні норм моралі і права, в асоціальних формах поведінки й деформації системи внутрішньої регуляції. Залежно від ступеня й глибини деформації процесу соціалізації, можна виділити три стадії соціальної дезадаптації: педагогічна, соціальна та соціально – педагогічна занедбаність. Як зазначає І.І. Парфанович, соціальна занедбаність – це наслідок недостатніх заходів з організації розвитку,

життєдіяльності, виховання індивідів, що призводить до труднощів у процесі соціалізації, оволодінні соціальними ролями [45, с. 134]. Вона є наслідком недостатнього функціонування чи позитивного впливу основних соціальних інститутів: сім'ї, школи, органів державної виконавчої влади, соціальних служб, громадськості, засобів масової інформації.

Загалом соціальна занедбаність спричинена недостатньою організацією соціального виховання. На стадії соціальної занедбаності мікросоціальне середовище негативно впливає на людей. Соціальна занедбаність проявляється в недбалості в розвитку пізнавальних здібностей, формуванні інтересів поза формальним колективом.

Педагогічна занедбаність – це стан особи, що характеризується упущеннями в навчанні і вихованні як наслідок недостатнього педагогічного впливу сім'ї, навчальних загальноосвітніх закладів, інших інститутів соціального виховання; це сформованість негативних ціннісних мотиваційних установок, нормативних позицій, поведінкових стереотипів [45, с. 134]. Прояви педагогічної занедбаності можуть проявлятися у формі егоїзма, конфліктності, розбещеності, жорстокості, агресивності, у низькому рівні знань тощо.

Соціально-педагогічна занедбаність – це наслідок недостатнього соціально-педагогічного впливу, що зумовлює зниження показників розвитку особи [45, с. 135]. Це явище характеризується низкою негативних особистісних та індивідуальних якостей у характеристиках людини, які формуються через недостатній рівень організації соціального простору. Ознаки соціально-педагогічної занедбаності зазвичай такі: сформованість негативних особистісних установок; відсутність позитивних інтересів; постійні асоціальні зв'язки з особами мікросоціального оточення; асоціальна спрямованість розвитку особистості.

Дослідники зазначають зв'язок між самооцінкою першокурсників і успішністю процесу адаптації до навчання. Зазначимо основні характеристики самооцінки, які мають значення для нашого емпіричного

дослідження.

«Самооцінка визначає взаємини людини з її оточенням, її критичність, вимогливість до себе, відношення до успіхів і невдач. Тим самим вона впливає на ефективність діяльності людини і розвиток її особистості» [23, с. 47].

На наш погляд, самооцінка є елементом самосвідомості, який характеризується насиченою емоційною оцінкою себе як особистості, власних здібностей, внутрішніх якостей і поведінки.

Формування самооцінки – тривалий процес внутрішньоособистісної й міжособистісної взаємодії. До чинників, що впливають на цей процес, відносять: взаємини з батьками та іншими членами сім'ї, авторитетне становище серед однолітків і друзів, успіхи в навчанні та ставлення педагогів, фізіологічні дані (зовнішність), а саме: зріст, фізична сила, наявність чи відсутність фізичних недоліків та серйозних хвороб, особливості характеру.

Традиційно виділяють три основних параметри самооцінки: адекватність, висота, стійкість. Самооцінка може бути адекватною і неадекватною. Як зазначає І.С. Загурська, «адекватна самооцінка дозволяє особистості ставитись до себе критично, передбачає рівне визнання своїх переваг і недоліків. Неадекватна самооцінка свідчить про необ'єктивну оцінку людиною самої себе, її думка про себе, в такому випадку, розходиться з думкою про неї навколишніх людей» [24, с. 7].

Особи віку ранньої юності з низькою самооцінкою не бажають визнавати, що все це є результатом їхніх власних помилок, ліні, відсутності знань, умінь чи неадекватної поведінки. На ґрунті недостатньої самооцінки здобувачі неправильно розуміють себе, мають ідеальне уявлення про власну особистість і здібності, принижують своїх однолітків, применшують їхні здібності та поведінку. Ознаками надмірної самооцінки є підозрілість, впертість, агресивність, грубість, недовіра, легковажність, конфліктність, надмірна вразливість, нетерпимість до коментарів.

На думку А.А. Бабич, «самооцінка може бути і заниженою, тобто нижче реальних можливостей особистості. Зазвичай це призводить до невпевненості в собі, боязкості і відсутності завзяття, неможливості реалізувати свої здібності. Такі особистості не ставлять перед собою важкодосягнутих цілей, обмежуються рішенням повсякденних завдань, занадто критичні до себе» [4, с. 222]. Ознаками заниженої самооцінки є: хворобливе ставлення до невдач, невпевненість у собі, тривожність, втрата почуття власної гідності, негативні настрої та емоції. Особливо помітна занадто висока або занадто низька самооцінка, у спілкуванні з особами, у яких порушено процес саморегуляції, вони спотворюють самоконтроль та завжди знаходять причини для створення конфліктів.

Широке використання Інтернету може викликати депресію, зменшити соціальні зв'язки, зменшити міжособистісне спілкування та завдати психологічної шкоди. В такій ситуації, як свідчить українська дослідниця О.Г. Льовкіна, тільки власний життєвий досвід та традиційні моральні цінності зберігають людину від втрати себе як особистості та зв'язків з іншими [38, с. 61] Сучасний інтернет-простір зумовлює відповідний спосіб життя, утворення моделей поведінки та ціннісних орієнтацій, незнайомих попереднім поколінням.

Висновки до розділу 1

Аналіз наукової літератури дозволяє надати визначення основним поняттям нашого дослідження.

Під адаптацією ми розуміємо процес пристосування об'єкта до нових умов; дію, спрямовану на об'єкт з метою його пристосування до визначених вимог, пристосування об'єкта до використання в конкретних умовах.

Адаптацію до навчання ми розглядаємо, як процес пристосування особистісних якостей до умов даного закладу і формування на цій основі нових особистісних соціально і професійно значущих якостей, що

забезпечують реалізацію особистісного потенціалу студентів

Основними чинниками, які впливають на адаптацію студентів-першокурсників до навчання, є: педагогічні (структура навчального закладу, організація освітнього процесу у коледжі, позааудиторна робота кураторів тощо); психологічні (соціальний статус, індивідуальні особливості, мотивація вступу до даного закладу освіти тощо); соціальні (сприятливі умови до навчання у коледжі, проживання у сім'ї чи у гуртожитку, рівень правової та мовленнєвої культури тощо). Ми вважаємо, що доцільно розглядати ці чинники у взаємозв'язку, адже психологічний аспект є одним з найважливіших для успішної адаптації студентів до навчання як до процесу, так і для досягнення ним загальної адаптивності.

Особливістю процесу навчання студентів-першокурсників у закладі фахової передвищої освіти є вибір майбутньої професії, знайомство з новим оточенням, перша спроба щодо адаптації особистістю до дорослого життя, можливість бути більш незалежним суб'єктом освітньої діяльності.

Невміння пристосуватися до нових умов фахового коледжу призводить до проблем адаптації студентів-першокурсників до навчання у закладі ФПВО. По-перше, це може бути пов'язано зі змінами в психологічному стані першокурсника, викликаними стресом, емоційним переживанням, психічним захворюванням тощо. По-друге, першокурсники можуть відчувати невідповідність між очікуваним та дійсним під час навчання у коледжі.

Розділ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У КОЛЕДЖІ

2.1. Методика і організація емпіричного дослідження

У відповідності до поставленої мети і завдань була сформована методика дослідження, яка передбачала використання методів емпіричного дослідження і методів кількісної обробки даних.

Ми використовували наступні методи емпіричного дослідження: педагогічне спостереження, тестування, опитування у формах анкетування, бесіди та інтерв'ю, методику «Адаптивність студентів до ЗФПВО», аналіз документів – нормативної документації закладу фахової передвищої освіти та особових справ першокурсників. Отримані результати оброблялись кількісно і були представлені графічно.

Дамо характеристику цим методам. Педагогічне спостереження - це спеціально організоване, цілеспрямоване сприйняття педагогічного процесу в звичайних умовах. Спостереження є цілеспрямованим сприйняттям будь-якого педагогічного явища, у процесі якого дослідник одержує конкретний фактичний матеріал. Виділяють наступні етапи спостереження:

- визначення завдань і мети (для чого, з якою метою ведеться спостереження);
- вибір об'єкта, предмета і педагогічної ситуації (що спостерігати);
- вибір способу спостереження, що найменше впливає на досліджуваний об'єкт і найбільше забезпечує збір необхідної інформації (як спостерігати);
- вибір способів реєстрації того, що спостерігається (як вести записи);
- обробка й інтерпретація отриманої інформації (який результат)

[64, с. 45]. Запропонований підхід до побудови педагогічного спостереження ми розглядали як алгоритм у нашій дослідницькій діяльності.

Проведений нами аналіз досліджень проблеми адаптації студентів у коледжі дозволив виявити, що для діагностики процесу адаптації використовуються різні методики. Насамперед, у дослідженнях використовують шкалу соціально-психологічної адаптованості К. Роджерса та Р. Даймонда [40]. Інші методики носять супутній характер: методика визначення самооцінки та рівня домагань (Т. Дембо, С. Рубінштейн, А. Прихожан); 16-факторний особистісний опитувальник (Р. Кеттелл); опитувальник Басса – Дарки; опитувальник соціальної компетентності (Л. Мітіна); опитувальник конструктивності мотивації (А. Реан, О. Єлісеєва); опитувальник для оцінювання рівня шкільної мотивації в адаптації (Н. Лусканова); «Локалізація контролю» (адаптована Е. Ксенофонтової); Методика вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (Б. Пашнев); опитувальник «Автономність - залежність особистості у навчальній діяльності» (Г. Пригніна). Крім того, для вивчення процесів адаптації студентів дослідники використовують власні анкети, однак жодна з них не носить характеру стандартизованого опитувальника [17, с.85, 182, 597].

Адаптація студентів досліджується також шляхом вивчення їхнього фізичного розвитку та здоров'я. Для цього використовуються такі методи: соматометричний (вимірювання довжини та маси тіла в сантиметрах і кілограмах, кола грудної клітини (ОГК) у трьох станах: у спокої, на максимальному вдиху та видиху в сантиметрах), фізіометричний (вимірювання життєвої ємності легень (ЖЕЛ)) мілілітрах, сили стиснення кистей рук (ССК) у кілограмах), а також метод індексів за С.В. Хрущовим. Розумова працездатність переважно вивчається за методикою дозування у часі.

Як бачимо, серед представленої різноманітності методик лише одна безпосередньо спрямована на дослідження рівня адаптованості особистості – методика діагностики соціально-психологічної адаптованості К. Роджерса та

Р. Даймонда. Однак дана методика, що включає 101 питання, не стосується труднощів у навчальній діяльності, вона переважно орієнтована на міжособистісні відносини взагалі, а не на відносини, що виникають у зв'язку з навчанням у ЗВО, крім того, вона громіздка в обробці [40].

Нами був використаний адаптований варіант діагностичної методики «Адаптованість студентів у ЗФПВО» (Т.Д. Дубовицька, А.В. Крилова) [19]. Ця методика дослідження адаптованості студентів у ЗФПВО включає дві шкали: адаптованість до навчальної групи та адаптованість до навчальної діяльності. З метою створення умов для підвищення якості навчання у коледжі, респондентам пропонують висловити свою думку щодо запропонованих суджень та проставити, відповідно до їхньої думки, цифру напроти номера судження. Варіанти відповідей: «Так» – 2; «Важко сказати» – 1; «Ні» – 0 (Додаток Г).

Обробка результатів здійснюється шляхом переведення цифр у бали відповідно до ключа та подальшого підсумовування отриманих балів окремо за кожною шкалою та методикою в цілому.

Прямі судження (цифра 0 означає 0 балів; цифра 1 означає 1 бал; цифра 2 означає 2 бали): 1; 3; 4; 6; 9; 10; 13; 14.

Зворотні судження (цифра 0 означає 2 бали; цифра 1 означає 1 бал; цифра 2 означає 0 балів): 2; 5; 7; 8; 11; 12; 15; 16.

Шкала адаптованості до навчальної групи. Підраховується сума балів із таких питань: 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8.

Шкала адаптованості до навчальної діяльності. Підраховується сума балів із наступних питань: 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16.

Високі показники за шкалою адаптованості до навчальної групи свідчать про те, що студент почувається у групі комфортно, легко знаходить спільну мову з однокурсниками, наслідуює прийняті у групі норми та правила. При необхідності може звернутися до однокурсників за допомогою, здатний проявити активність та взяти ініціативу у групі на себе. Однокурсники також приймають та підтримують його погляди та інтереси.

Низькі показники за шкалою адаптованості до навчальної групи свідчать про труднощі у спілкуванні з однокурсниками. Студент тримається осторонь, виявляє стриманість у стосунках. Йому важко порозумітися з однокурсниками, він не поділяє прийняті в групі норми і правила, не зустрічає розуміння і прийняття своїх поглядів з боку однокурсників, не може звернутися до них за допомогою.

Високі показники за шкалою адаптованості до навчальної діяльності свідчать про те, що студент легко опановує навчальні предмети, успішно та вчасно виконує навчальні завдання; за необхідності може звернутися за допомогою до викладача, вільно висловлює свої думки, може виявити свою індивідуальність та здібності на заняттях.

Низькі показники за шкалою адаптованості до навчальної діяльності свідчать про те, що студент насилу опановує навчальні предмети та виконує навчальні завдання; йому важко виступати на заняттях, висловлювати свої думки. За потреби він не може поставити запитання викладачеві. З багатьох предметів, що вивчаються, він потребує додаткових консультацій, не може проявити свою індивідуальність і здібності на навчальних заняттях.

Методика може використовуватися для виявлення студентів, які зазнають труднощів у адаптації до групи та до навчальної діяльності; для методичного забезпечення психологічного супроводу адаптації студентів у закладі освіти для дослідження ефективності корекційно-розвивальної та виховної роботи зі студентами, а також у практиці викладання курсів педагогічної психології, педагогіки та психодидактики у психолого-педагогічних ЗВО та коледжах.

Опитування – це метод збору первинної вербальної інформації, який базується на безпосередній (інтерв'ю) або опосередкованій (анкетування) соціально-психологічній взаємодії між дослідником та опитуваним (респондентом). При проведенні опитування фіксуються оцінки, думки, враження, надії особистості [9, с. 67].

Анкетування — форма опитування, в ході якого використовується

друкована чи електронна анкета як комунікаційний засіб зв'язку між дослідником та респондентом; оперативний метод збирання первинної інформації про суб'єктивні та об'єктивні аспекти суспільного та індивідуального життя [8].

Нами були розроблені анкети для опитування здобувачів ФПВО і кураторів – педагогічних працівників фахового коледжу. Анкета для студента-першокурсника складається з 12 питань, за допомогою яких ми визначили мотиви вступу до коледжу; стосунки які склались у першокурсників усередині групи та з куратором особисто, інформацію стосовно того, як здобувачі освіти сприймають освітній процес у коледжі, якої інформації не вистачає студентам-першокурсникам; ставлення до викладачів коледжу. Крім цього анкета містить соціально-демографічний блок питань (Додаток Д).

Анкета для викладачів-кураторів складається з 11 питань, основні з яких дзеркально відображують запитання для здобувачів, що дозволило співставити відповіді основних учасників освітнього процесу: викладачів та здобувачів. Анкета для викладачів-кураторів також містить соціально-демографічний блок питань (Додаток Е).

Метод бесіди - це діалог дослідника з використанням заздалегідь розробленої програми. Мета бесіди впливає із завдання дослідження. Бесіда може бути індивідуальною, груповою або колективною, а також розгорнутою або короткою («діалогічною»). Бесіда як дослідницький метод дозволяє глибше пізнати психологічні особливості особистості людини, характер і рівень її знань, інтересів, мотивів дій і вчинків шляхом аналізу даних, отриманих у відповідь на поставлені і попередньо продумані питання. Бесіда відрізняється вільною побудовою плану, взаємним обміном думками, оцінками, реченнями і припущеннями [61, с.230]. У нашому дослідженні за допомогою бесіди ми доповнювали і поглиблювали дані, отримані в процесі використання інших методів.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

У результаті діагностики за методикою «Адаптованість студентів у закладі ФПВО» ми отримали кількісні дані, які оцінювали за допомогою такого показника як медіана. Кількість респондентів - 30. Це здобувачі ФПВО Одеського фахового коледжу транспортних технологій, спеціальності «Митна справа у транспортній галузі» та «Обслуговування комп'ютерних систем та мереж». Курс перший. За підрахунком балів із таких питань: 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8 ми отримали 335 балів. Визначивши середньоарифметичний показник, ми отримали 11,17 балів. За шкалою адаптованості до навчальної групи, цей показник є середнім.

Для визначення адаптованості до навчальної діяльності ми підсумували балів із таких питань: 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16. Отримали 284 бали. Визначивши середньоарифметичний показник, ми отримали 9,5 балів. За шкалою адаптованості до навчальної діяльності цей показник є середнім.

Враховуючи, що у діагностичному зрізі брали участь 30 респондентів, для оцінки отриманих результатів ми використовували медіану. Це дозволило нам вивчати рівень адаптованості здобувачів не як індивідуальний показник, а як середній показник рівня адаптованості досліджуваних нами першокурсників.

Таким чином, отримані результати визначені як середні показники адаптованості до навчальної групи та до навчальної діяльності. Це свідчить про те, що робота зі студентами-першокурсниками в коледжі проводиться, процес адаптації триває. Враховуючи те, що емпіричне дослідження проводилось у жовтні, ми не отримали високих показників адаптованості. Передбачаємо, що діагностичну процедуру слід повторити у березні місяці, щоб в динаміці проаналізувати процес адаптації студентів-першокурсників до навчання.

В опитуванні взяли участь 40 респондентів Одеського фахового коледжу транспортних технологій. 30 респондентів склали 12 юнаків, 18

дівчат. 10 респондентів склали викладачі – куратори груп.

Треба зазначити, що коли ми запропонували студентам-першокурсникам узяти участь у анонімному опитуванні та відповісти на питання в гул-формі, 50% батьків опитуваних студентів не дозволили їм цього. Можливо, це пов'язано з тим, що батьки не мають довіри до викладачів, бояться, що дітей будуть пригнічувати, якщо «відповідь буде неправильна». Така проблема постає не лише у ЗФПВО, у школах також іноді батьки не дозволяють брати участь у опитуваннях.

На початку нашого опитування ми хотіли з'ясувати мотивацію здобувачів освіти відносно вступу саме у ОФКТТ. Зацікавлення майбутньою професією зазначили 70% респондентів; бажання навчатись саме у цьому НЗ виявили 37% опитуваних; бажання отримати освіту неважливо в якому НЗ виявили 10% студентів; вступили до коледжу за бажання батьків 17% першокурсників; бажання вчитись у своєму місті, бути поруч з батьками виявили 10% респондентів; відсутність бажання вчитись, але диплом потрібен виявили 10% першокурсників (Рис. 2.1).

Рис. 2.1. Оцінка мотивації вступу до коледжу студентами-першокурсниками

Порівняємо оцінку цих же мотивів кураторами коледжу. Зацікавлення майбутньою професією зазначили 80% викладачів; бажання навчатись саме у цьому НЗ, 60% ; бажання отримати освіту у будь-якому НЗ, 10%; вступили до коледжу за бажання батьків, на думку кураторів, 60% здобувачів освіти

першого курсу. Бажання вчитись у своєму місті, бути поруч з батьками відзначили у якості мотиву вступу 10% респондентів, при цьому думки студентів та викладачів співпали, 10% викладачів помітили у першокурсників відсутність бажання вчитись, але потребу диплома, відсоток відповідей на це питання теж співпав у викладачів та першокурсників (Рис.2.2).

Рис. 2.2. Оцінка викладачами мотивації вступу здобувачів на навчання до коледжу

Наступне питання стосувалось відносин між кураторами та першокурсниками. 60% опитаних першокурсників відчують допомогу куратора. Іноді відчують допомогу куратора 36% респондентів, ніколи не відчували допомогу куратора 7% опитаних (Рис. 2.3). Такі відповіді можуть свідчити про недостатню кількість часу, які викладачі-куратори проводять зі студентами своїх груп у перші місяці навчання.

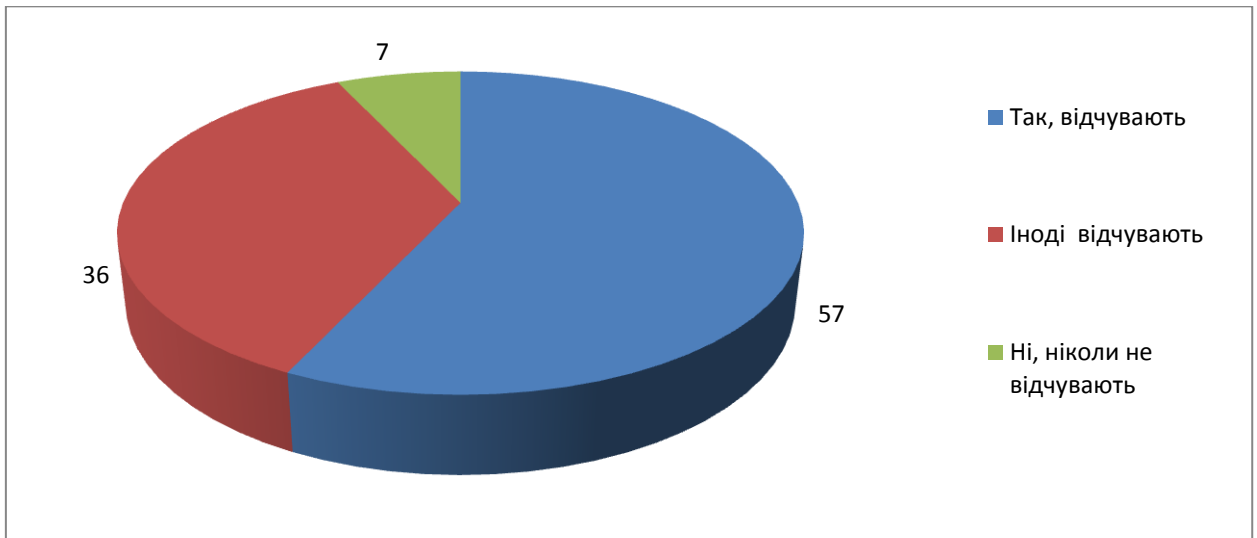

Рис. 2.3. Оцінка здобувачами освіти допомоги куратором

Далі ми з'ясували, скільки часу приділяють куратори спілкуванню зі студентами своїх академічних груп, 20 % опитаних кураторів відводять до 3-х годин на тиждень роботи зі студентською групою. 80% респондентів приділяють роботі зі своєю кураторською групою до 5 і більше годин на тиждень (Рис. 2.4).

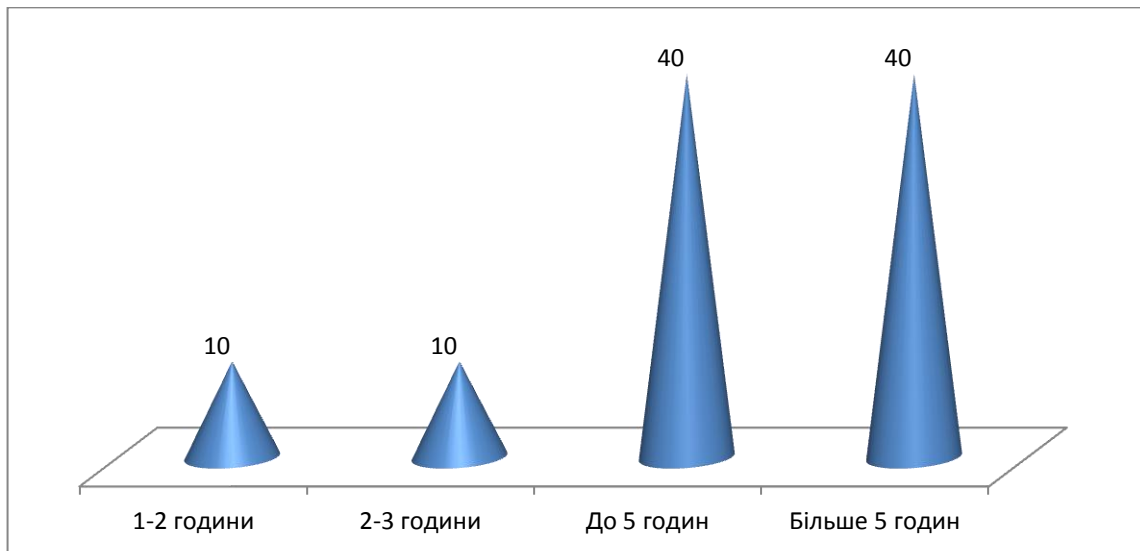

Рис. 2.4. Кількість годин на тиждень, яку куратори приділяють своїй групі

Наступне питання стосувалось відносинам, які склались усередині групи. 100% викладачів впевнені, що в їх кураторській групі склались дружні, доброзичливі стосунки між студентами. Разом з тим, лише 80%

студентів згодні з викладачами і дійсно підтверджують, що у групі склались дружні, доброзичливі стосунки; кожен сам по собі зазначили 16% опитаних, а на неприязнь серед одногрупників указали 3% опитаних (Рис.2.5).

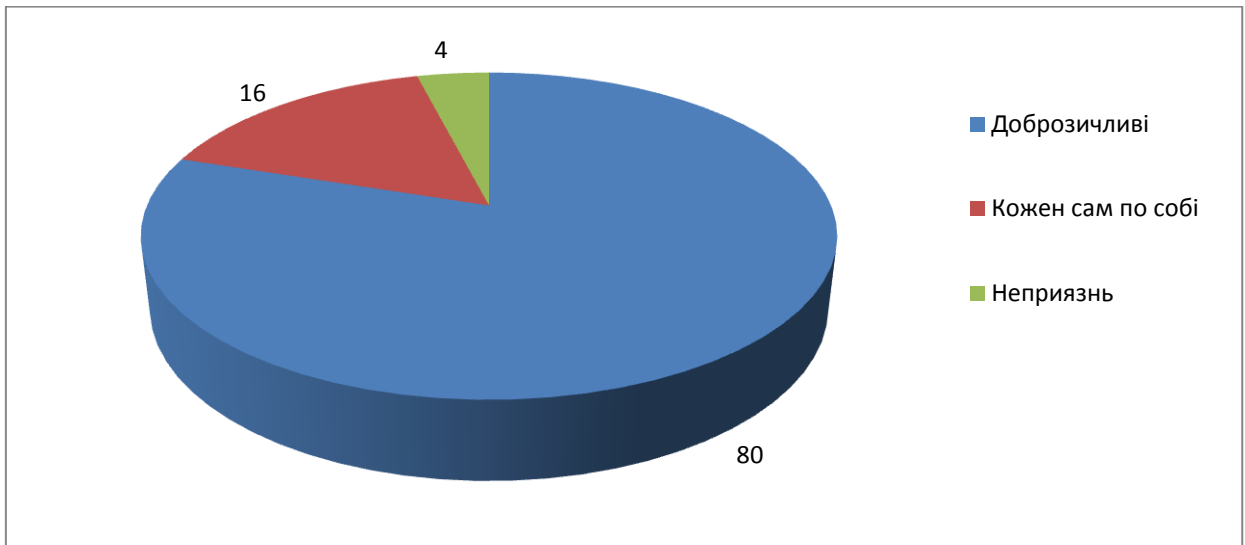

Рис.2.5. Оцінка студентами-першокурсниками стосунків у групі

Для роботи зі студентами, які не відчують допомоги кураторів, потрібно залучити психолога коледжу, який допоможе з'ясувати або низьку адаптованість до навчання, або дезадаптованість названих студентів.

На запитання: «Що для Вас було найважливішим, коли Ви стали студентом?» 70% респондентів зазначили входження в новий колектив; великий обсяг самостійної роботи зазначили 47% опитаних студентів; засвоїти нову систему навчання було важко 40% першокурсників; пристосування до нових вимог зазначили 44% студентів (Рис.2.6).

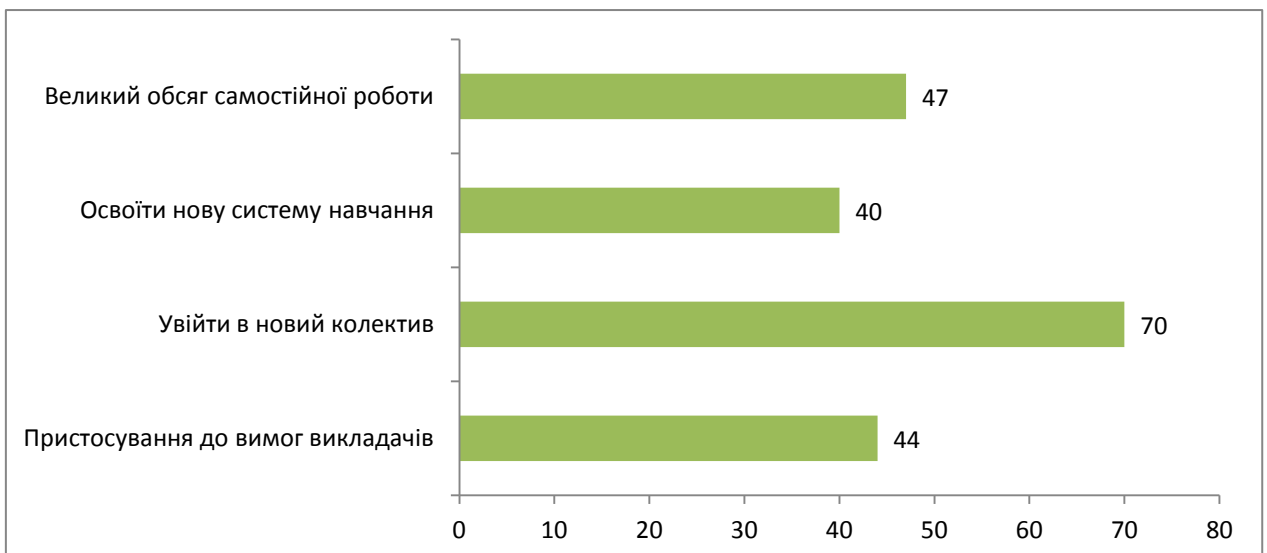

Рис. 2.6. Розподіл відповідей на запитання: «Що для Вас було найважливішим, коли Ви стали студентом?»

Таке ж питання було поставлене і викладачам та кураторам груп. Найважливішим на початку навчання для здобувачів 90% викладачів зазначили входження в новий колектив; великий обсяг самостійної роботи зазначили лише 10% викладачів; засвоєння нової системи навчання помітили 50% викладачів; пристосування до нових вимог зазначили 30% викладачів, (Рис.2.7).

Привертає увагу те, що студенти-першокурсники 9 років навчались у школі, де зовсім по іншому організований навчальний процес, а саме за класно-урочною системою. У коледжі освітній процес побудований як лекційно-семінарський, при цьому на лекційні заняття відводиться 1/2 навчального часу, 1/2 - на практичні, семінарські заняття, курсові проєкти, тощо.

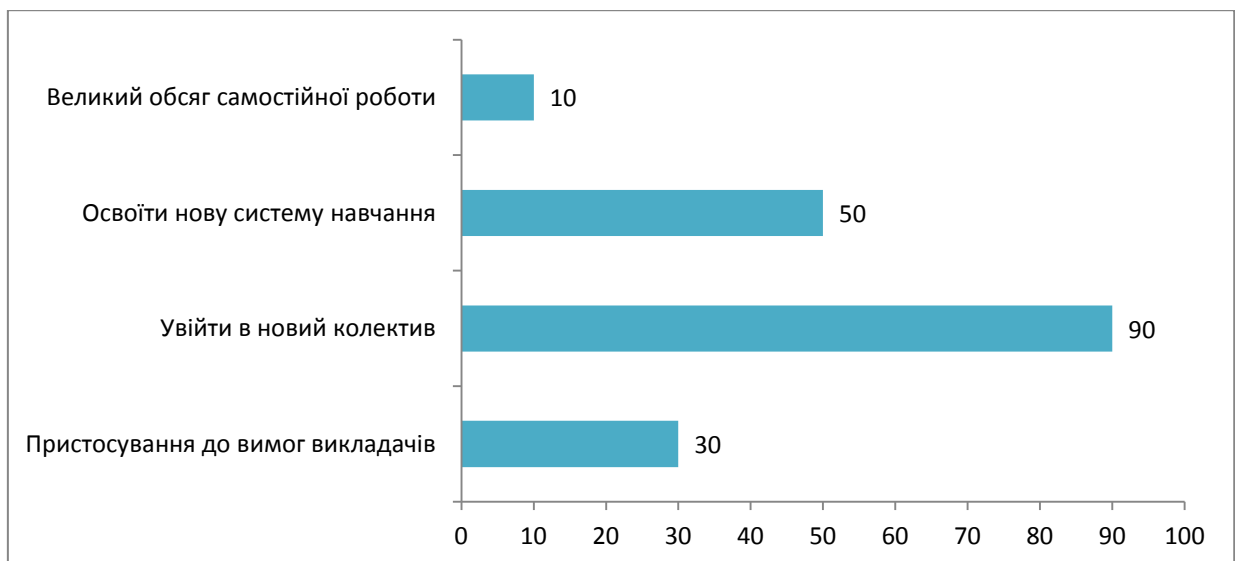

Рис.2.7. Оцінка викладачами найважливішого для першокурсника

На питання, що найбільше не подобається в організації освітнього процесу, студенти зазначили: великий обсяг самостійної роботи – 80%, необхідність відпрацювання пропущених занять – 70%, необхідність відповідати на практичних заняттях – 50%, лекційна форма проведення занять – 20% (Рис.2.8).

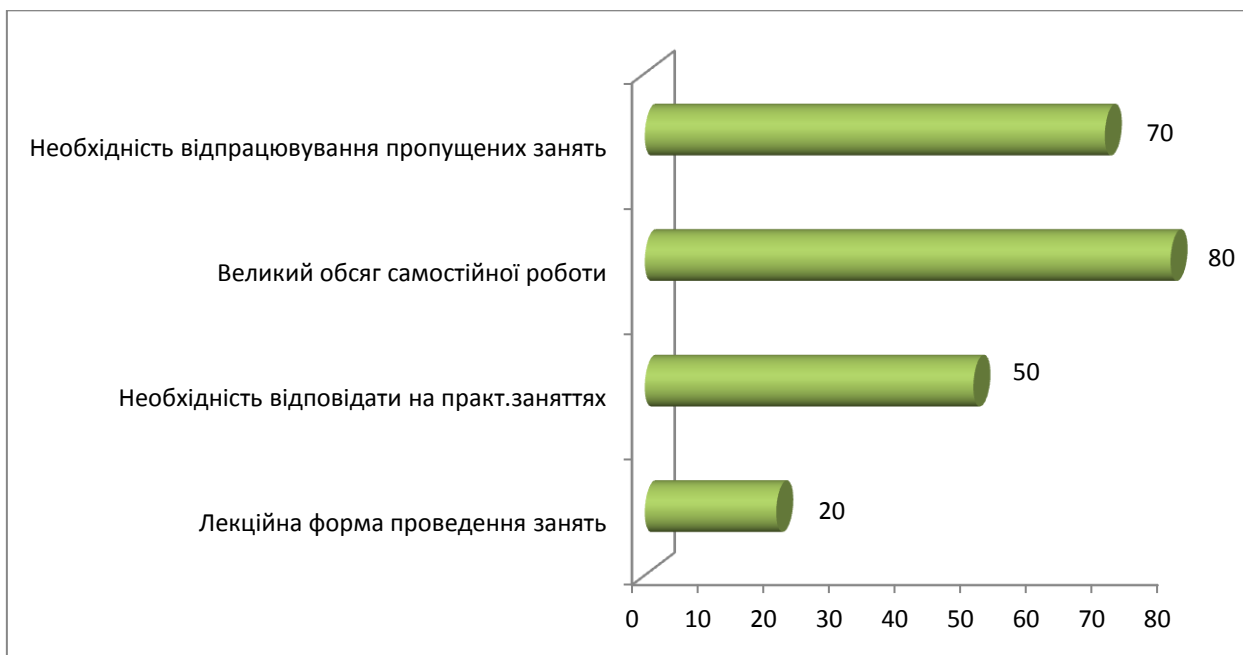

Рис. 2.8. Оцінка негативних сторони в освітньому процесі

На таке ж питання викладачі відповіли: великий обсяг самостійної роботи з 70% респондентів; необхідність відпрацювання пропущених занять - 50% опитаних; необхідність відповідати на практичних заняттях - 20% поділяють думку студентів; лекційна форма проведення занять – 10% опитаних. Як ми бачимо, окрім великого обсягу самостійної роботи, першокурсники не звикли відпрацьовувати пропущені заняття, що є особливістю навчального процесу у ЗФПВО (Рис.2.9).

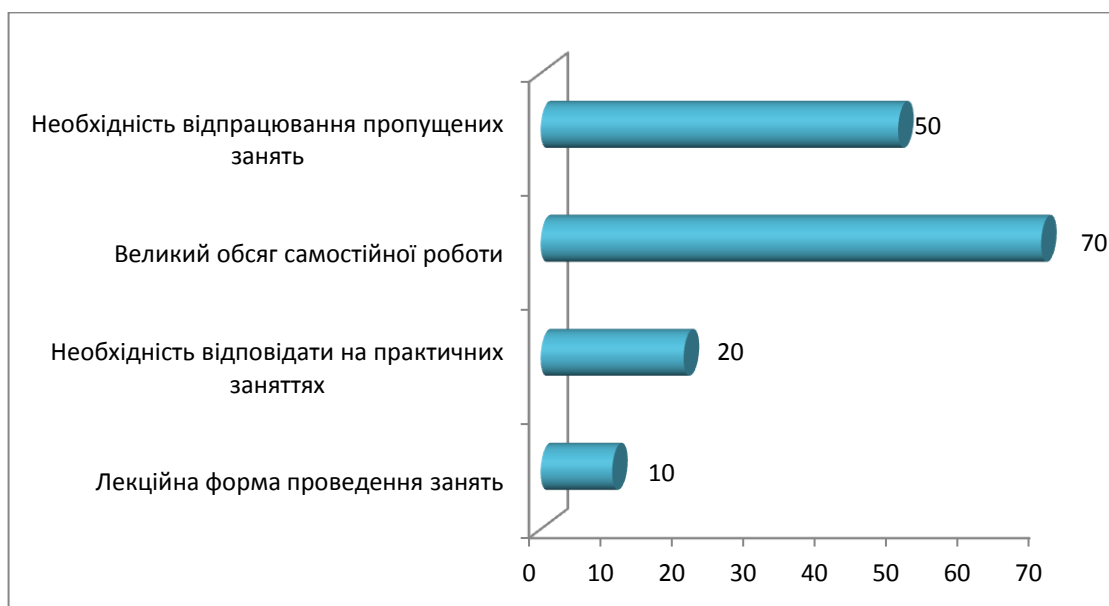

Рис. 2.9. Оцінка викладачами негативних сторін в організації освіт. процесу

Щодо інформації якої не вистачає студентам-першокурсникам: 50% респондентів вказали на недостатність інформації про електронні ресурси для використання при підготовці до занять; 33% опитаних не вистачає інформації про студентські гуртки та факультативи; про методику онлайн навчання – 20%; про студентські права та обов'язки - 20%; про недостатність інформації про наявну навчально-методичну літературу і можливість її знаходження заявили 10% респондентів (Рис. 2.10).

На питання стосовно інформації якої не вистачає студентам відповідали також і викладачі та куратори груп. Куратори зосередили свою увагу на недостатність інформації про студентські гуртки та факультативи та про методику онлайн навчання заявили 30% респондентів; про студентські права та обов'язки, про електронні ресурси для використання при підготовці до занять наголосили 20% опитаних ; про недостатню наявність інформації про навчально-методичну літературу і можливість її знаходження заявили 10% викладачів (Рис.2.11).

Рис. 2.10. Інформація, якої не вистачає студентам-першокурсникам

Порівнявши результати, ми можемо стверджувати, що в умовах карантину та дистанційного навчання студенти виконують практичні, самостійні, лабораторні, семінарські завдання за допомогою наявних електронних ресурсів, викладачам та кураторам слід надавати більше корисної інформації з пошуку та обробки інтернет-джерел.

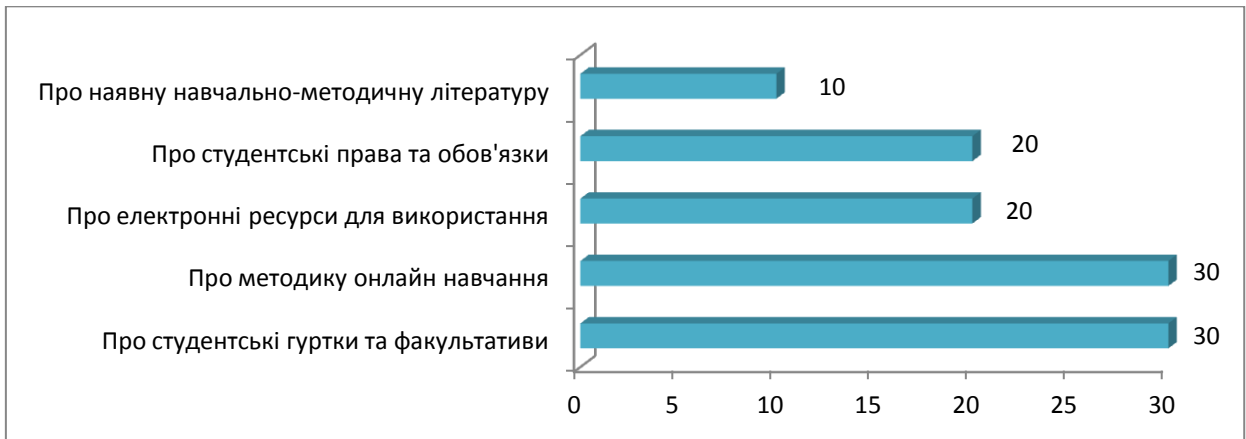

Рис. 2.11. Інформація, якої не вистачає студентам, на думку викладачів

Наступне, що нас цікавило, які причини сповільнюють або заважають процесу адаптації до умов навчання у коледжі. Більше половини опитаних першокурсників зазначили що це напруга та втома від занять (54%); про невміння розподіляти свій час заявили 43% респондентів; слабку попередню освітню базу називають 35% опитаних; власну неорганізованість та лінощі визнали лише 30% студентів-першокурсників; нерозуміння з боку викладачів або завищені вимоги викладачів зазначили 20% опитаних; недостатня зацікавленість обраною спеціальністю заважає 4% респондентів (Рис. 2.12).

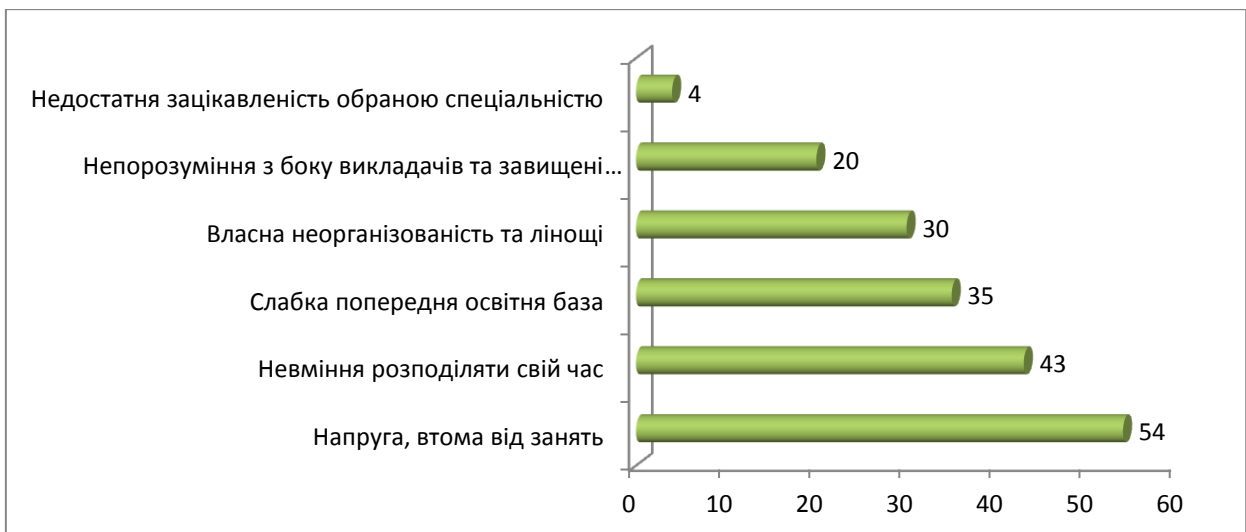

Рис. 2.12. Оцінка студентами сповільнення процесу адаптації

Для більш детального вивчення процесу адаптації до навчання, таке ж питання ми поставили викладачам (Рис. 2.13). На відміну від здобувачів освіти першого курсу, викладачі вважають, що основні причини

сповільненого процесу адаптації – це невміння розподіляти свій час (80%), слабка попередня освітня база (70%), неорганізованість та лінощі студентів (50%), а от напруга студентів, втома від занять, завищені вимоги з боку викладачів, недостатня зацікавленість обраною спеціальністю зазначили лише 10% опитаних.

Проаналізувавши відповіді студентів-першокурсників та викладачів, ми стверджуємо, що кураторам груп необхідно проводити додаткові бесіди зі студентами-першокурсниками, щодо вміння планувати свій робочий день, особливо це стосується студентів, які мешкають у гуртожитку.

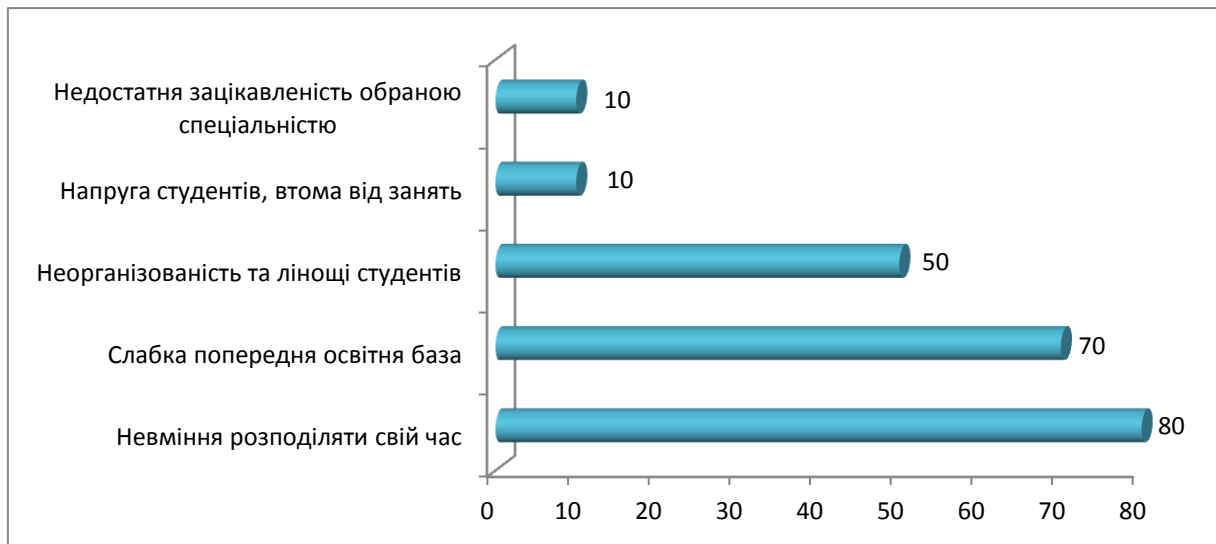

Рис. 2.13. Оцінка викладачами сповільнення процесу адаптації до навчання першокурсниками

Для успішної адаптації до навчання беззаперечне відношення має ставлення студентів до того чи іншого викладача. З цією метою нами було поставлене наступне питання: «Які риси Ви найбільш цінуєте у викладачах?» (Рис.2.14). Більшість респондентів зазначили, що це комунікабельність, вміння пояснювати (88%), людяність зазначили 80%, професіоналізм, знання своєї дисципліни важливі для 67%, вихованість, тактовність у стосунках цінують 64%, об'єктивність-23%, вимогливість -17% респондентів.

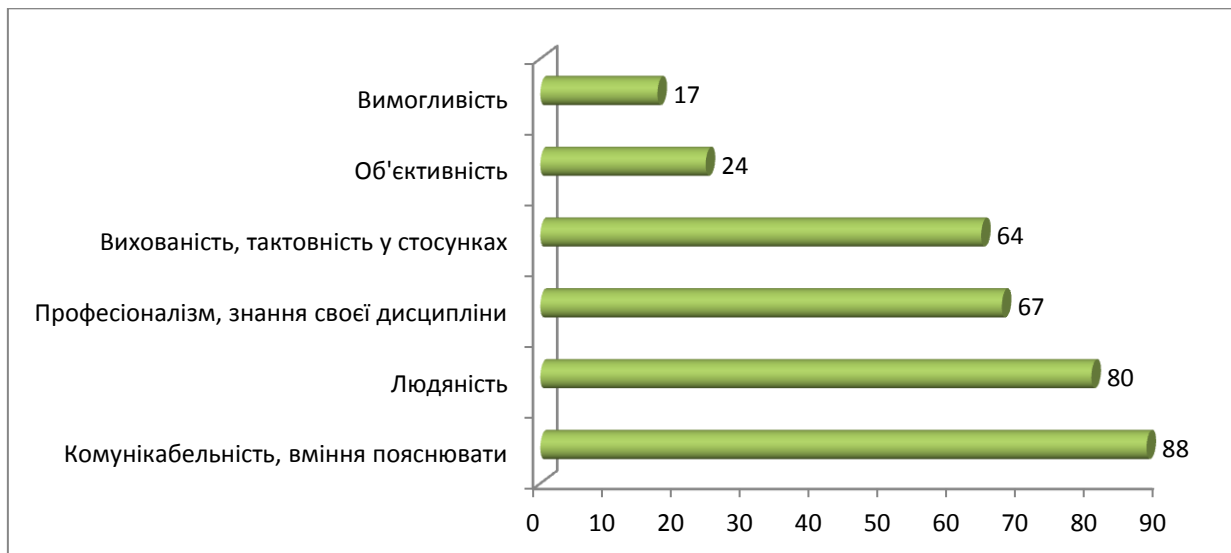

Рис. 2.14. Що цінують студенти у спілкуванні з викладачами

Таке ж запитання ми поставили викладачам-кураторам. На думку викладачів, комунікабельність, вміння пояснювати цінують 90% студентів; професіоналізм, знання своєї дисципліни важливе для 80% першокурсників; людяність, вихованість, тактовність у стосунках, об'єктивність по відношенню до студентів назвали 60% викладачів; вимогливість зазначили 10% респондентів (Рис.2.15).

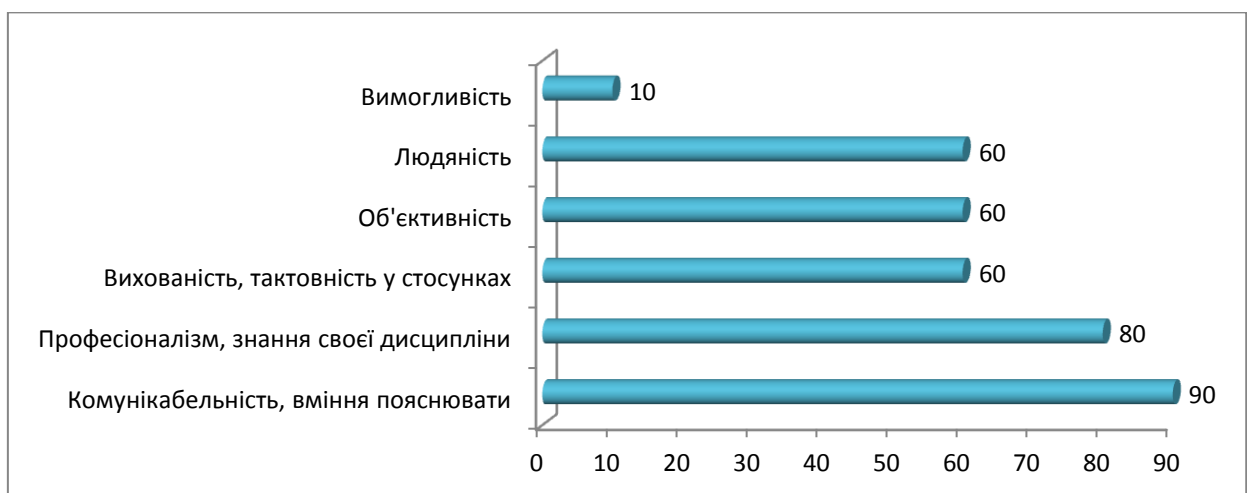

Рис. 2.15. Оцінка кураторами рис, які цінують студенти у викладачів

Проаналізувавши відповіді, ми можемо зазначити, що недостатньо бути розумним викладачем, студенти цінують вміння пояснювати матеріал, вміння проявляти здібності з педагогічної майстерності та етики викладача, людяність по відношенню до самих студентів. Саме тому виклачу потрібно

постійно здійснювати роботу щодо вдосконалення своїх професійних обов'язків, не допускати професійного вигорання.

Вік опитуваних студентів-першокурсників: 15 років (63%), 16 років (30%), 14 та 17 років по 3% (Рис.2.16).

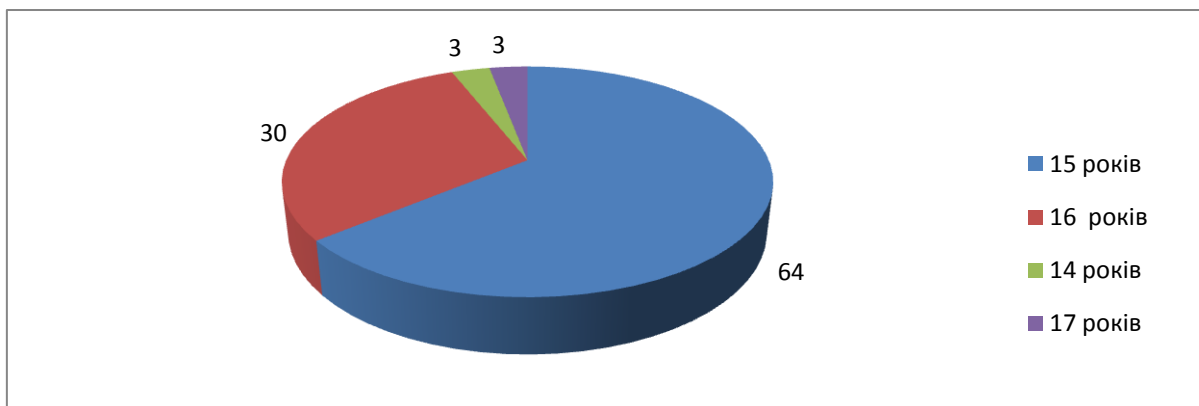

Рис. 2.16. Вік студентів-першокурсників

Більшість респондентів мешкають вдома з батьками (67%), у гуртожитку (30%), вдома без батьків (3%) (Рис.2.17).

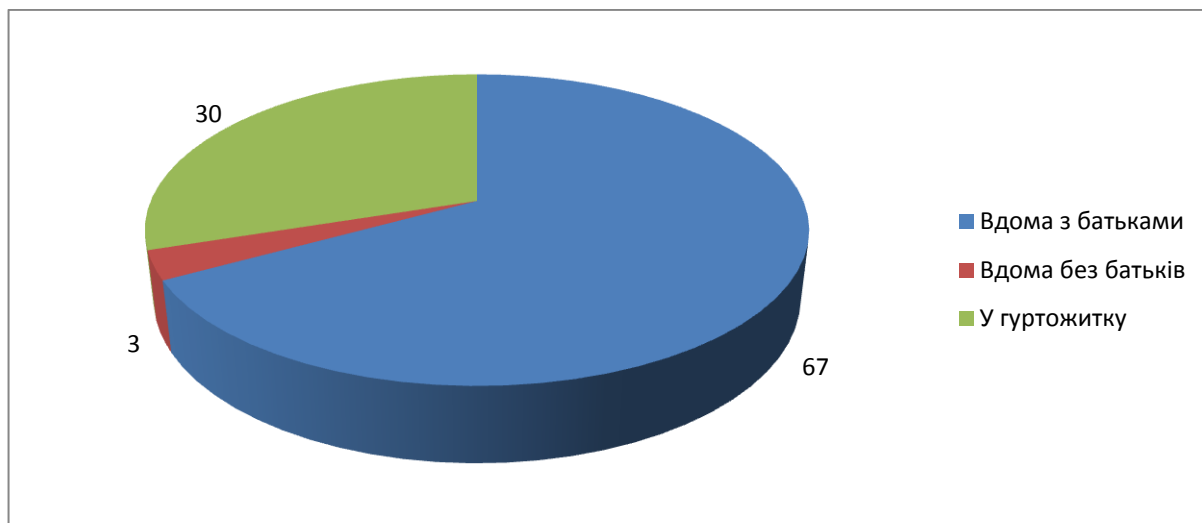

Рис.2.17. Місце проживання студентів-першокурсників

Ми зацікавились педагогічним стажем викладачів-кураторів. Серед викладачів – кураторів груп 40% тих у кого педагогічний стаж 20-30 років, 10-20 років – 30%, до 5 років – 20%, більше 30 років педагогічного стажу складає 10 % (Рис.2.18).

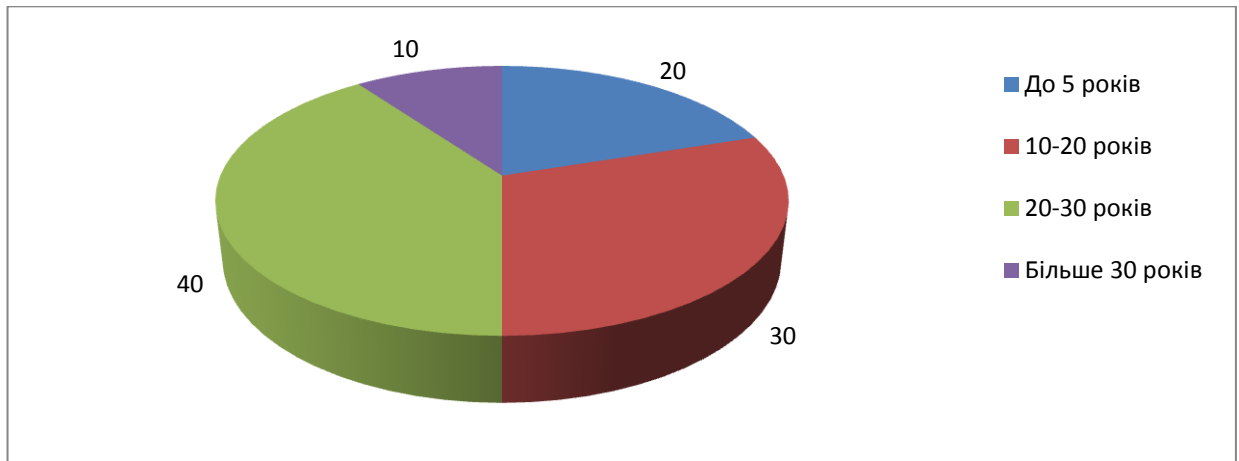

Рис. 2.18. Педагогічний стаж викладачів-кураторів

Склад викладачів I категорії та вищої категорії становить по 40% кожна; II категорія та методисти по 10% з кожної категорії. У зв'язку з тим, що у ЗФПВО на першому курсі викладають лише шкільні предмети, відсоток викладачів загальнообов'язкових дисциплін складає 60, викладачів спеціальних дисциплін становить 40% (Рис. 2.19).

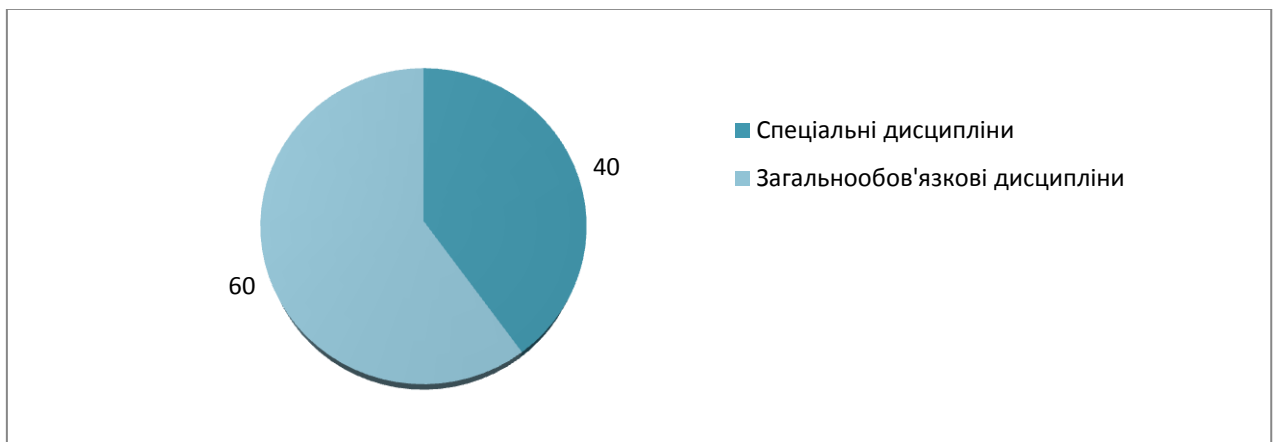

Рис. 2.19. Розподіл викладачів за дисциплінами, які вони викладають у коледжі

З метою збільшення достовірності результатів, отриманих за допомогою тестування та анкетування студентів, ми використали додатково методи педагогічного спостереження, форму опитування - бесіду та вивчення особових справ деяких здобувачів. Для більш повної характеристики респондентів з різним рівнем адаптації до навчання, розглянемо представників успішно адаптованих та дезадаптованих першокурсників.

Студент К. Успішно адаптований до навчання .

Умотивований до навчання в Одеському фаховому коледжі транспортних технологій, сам захотів вступати до коледжу та в майбутньому стати працівником митної служби на залізниці. Має високий середній бал в навчанні (8,7 - 9,5). Вихований, дисциплінований, має гарні задатки для формування професійних здібностей, високий рівень здатності до навчання, не має шкідливих звичок. Не порушує дисципліну у коледжі. Має широке коло інтересів. Багато читає. Сім'я повна. Батько та мати працюють на залізниці. 2005 року народження, проживає в місті Одеса.

Студент Л. Дезадаптований до навчання.

Слабо мотивований до навчання студент, у коледж вступив за вимогою мати, не впевнений, що своє майбутнє хоче пов'язати із залізницею. Має низький середній бал в навчанні (4,2 - 6,5), низький рівень навчальної мотивації. Спокійний, але недисциплінований, неорганізований, отримує багато зауважень, має шкідливі звички. Захоплення обмежені комп'ютерними іграми. Вільний час проводить з гаджетами. Не любить читати. Сім'я не повна. Батька немає. Мама пенсіонерка, в минулому працювала вчителькою біології. 2005 року народження, проживає в м. Теплодар, Одеської області.

З метою вивчення впливу чинника організації освітнього процесу у фаховому коледжі ми проаналізували документи, якими регламентовані вимоги щодо навчального процесу, діяльності кураторів, психолога.

Основним документом, що визначає безпосередні завдання і організацію навчально – виховної роботи є план роботи Одеського фахового коледжу транспортних технологій, який є базою нашого дослідження [48].

Згідно Річного плану роботи ОФКТТ основними завданнями є:

1. Продовження роботи у напрямку створення освітнього середовища у відповідності до нових освітніх програм, нових навчальних планів і програм підготовки спеціалістів.

2. Забезпечення практичної спрямованості тематики засідань школи

педагогічної майстерності для викладачів всіх категорій.

3. Формування позитивної мотивації до навчально – пізнавальної діяльності.

4. Акцентування уваги на роботу з обдарованою молоддю, через залучення студентів до творчої праці, а саме: проведення нарад – семінарів сумісно з фахівцями залізниці для втілення передових методів організації праці; проведення студентських конференцій за спеціальностями; прагнення до високих показників участі студентів в предметних олімпіадах з загальноосвітніх, загальнотехнічних, соціально – економічних дисциплін.

5. Планування цикловими комісіями роботи у відповідності до методичної проблеми коледжу «Формування професійної компетентності студентів через впровадження інноваційних технологій в умовах особистісно – орієнтованого підходу до навчання і виховання».

6. Забезпечення відповідності змісту і якості виховання актуальним та перспективним потребам особистості, суспільства, держави.

7. Залучення до громадських обов'язків максимальну кількість студентів.

8. Посилення ролі сім'ї у вихованні дітей, зміцнення її взаємодії з закладом.

9. Активізування роботи студентського самоврядування.

10. Продовження роботи з поліпшення соціально-побутових умов проживання студентів в гуртожитку.

11. Забезпечення кваліфікованого психолого-педагогічного супроводу навчально -виховного процесу.

В плані роботи коледжу є розділ «Заходи з професійної активізації студентів коледжу». Зокрема, у підрозділі «Заходи по адаптації студентів нового прийому» передбачена низка заходів серед яких передбачена організація роботи психологічної служби по адаптації студентів першого курсу; проведення діагностики «Дослідження характерологічних особливостей студентів 1-х курсів»; ознайомлення студентів з керівними

документами МОН України про права та обов'язки студентів, зі статутом коледжу, з наказами та розпорядженнями про заборону пияцтва, наркоманії, тютюнопаління та інше. Таким чином у коледжі адаптація – не стихійний процес, а регульований.

У рамках адаптації студентів до процесу навчання у коледжі проводиться ознайомлення кураторами студентів-першокурсників з навчальними кабінетами і лабораторіями, режимом їх роботи; з особливостями навчального процесу у закладі ФПВО, лекційно-семінарською системою; проведення бесід в групах з професійної тематики; відвідування кураторами занять з метою визначення труднощів у навчанні, стану відвідування занять і дисципліни студентів, якості самостійної підготовки до занять; наданням куратором допомоги в організації самопідготовки студентами, які мешкають у гуртожитку.

Особлива увага в коледжі приділяється молодим спеціалістам. Заступником директора з навчальної роботи та методистом коледжу щомісячно проводяться наступні заходи: бесіда – інструктаж, теоретичний семінар, круглий стіл, семінар – практикум, анкетування щодо самооцінки педагогічної майстерності молодого викладача.

Відповідно до плану роботи з підвищення педагогічної майстерності у коледжі є декілька творчих груп, а саме: творча група «Іноваційні підходи до організації освітньо-виховного процесу»; творча група «Роль інформаційно – комунікативних технологій в оптимізації та підвищенні якості навчального процесу»; творча група «Дидактична майстерня». Викладачі, що входять до складу кожної групи розробляють матеріали згідно завдань та щоквартально доповідають про результати.

Виховна робота проводиться під керівництвом заступників директора з навчальної та виховної роботи, комендантом гуртожитку. Основні напрямки роботи пов'язані з розробкою плану виховної роботи із урахуванням рекомендацій МОН, організацією планування роботи Студентської Ради коледжу та гуртожитку, розробкою та організуванням планів виховної

роботи кураторів тощо.

На постійній основі, під керівництвом голови Ради кураторів, організатора культурної діяльності, кураторів груп, соціального педагога та психолога у коледжі проводяться загальноколеджеві заходи: «Посвята в студенти», «День знань», «Концерт до дня працівників освіти», «Концерт до Дня студента», «День Святого Валентина», «Свято 8 Березня», «День перемоги над нацизмом» тощо. Також проводяться тижні: «Шануємо старість», «Бережи здоров'я з молодю», «Проти тютюну», «Вчитель, яке прекрасне слово!» тощо.

Відповідно до плану роботи ради кураторів академічних груп у коледжі розроблені плани робіт Ради кураторів академічної групи, «Школи молодих кураторів». Розроблені рекомендації кураторам груп із урахуванням виховання в студентській молоді акцентів на осмислення моральних та культурних цінностей, які мотивуються любов'ю, вірою, волею та усвідомленням відповідальності.

На початку вересня голова Ради кураторів, куратори, соціальний педагог та психолог ознайомлюються з особовими справами студентів нового набору, виокремлюють студентів які потребують соціальної допомоги (діти – сироти, діти з багатодітних та малозабезпечених сімей, діти учасників АТО та переселенці з Донбасу тощо).

Особлива увага приділяється студентам-першокурсникам, які мешкають у гуртожитку. Згідно плану виховної роботи в гуртожитку, комендантом гуртожитку, соціальним педагогом та психологом, проводиться організаційна робота (підготовка гуртожитків до нового навчального року, формування моральних якостей особистості, розвиток мотивації до праці). Щомісячно вихователі гуртожитку складають плани виховної роботи на місяць з урахуванням рекомендацій МОН. Комендантом та вихователями на постійній основі проводиться наступні заходи: ознайомлення студентів з наказами по коледжу; оформлення стенду санітарного стану кімнат; складання графіків чергування на поверхах;

конкурс-огляд на кращу кімнату; індивідуальна робота зі студентами; надання допомоги студентам-першокурсникам в організації побуту, самопідготовки, організації вільного часу; заповнення індивідуальних карток обліку та щоденників вихователя тощо.

Виходячи з досвіду нашої професійної діяльності у фаховому коледжі, нам відомо, що одним із чинників адаптації першокурсників до навчання є залучення їх до діяльності студентського самоврядування, яке є невід'ємною частиною громадського самоврядування закладу фахової передвищої освіти «Студентське самоврядування - це право і можливість студентів закладів фахової передвищої освіти вирішувати питання навчання і побуту, захисту своїх прав та інтересів, а також брати участь в управлінні закладом фахової передвищої освіти» [53, ст.41].

Основна мета студентського самоврядування – створення умов для самореалізації молоді на благо особистості, суспільства та країни. Працюючи в організаціях учнівського самоврядування, молодь оволодіває навичками менеджменту та організації, вчиться вирішувати власні проблеми та захищати свої права, має бути ініціативною в житті.

В ОФКТТ студентським самоврядуванням вважається Студентська Рада коледжу, гуртожитку, відділень, академічних груп. Вони тісно співпрацюють один з одним, щоб самостійно вирішувати питання в межах своєї відповідної юрисдикції, особливо питання, що стосуються внутрішнього управління. Голова Студентської Ради групи, його заступник, секретар Ради, формуються сектори, обираються керуючі секторами.

Члени Студентської Ради опікуються обласним притулком для неповнолітніх «Світанок». Два рази на рік серед викладачів та студентів проводиться збір коштів, іграшок, речей для дітей-сиріт.

З метою з'ясування взаємозв'язку між участю першокурсників у студентському житті коледжу і рівнем їх адаптованості ми використали метод педагогічного спостереження, бесіди зі здобувачами, членами Студентської ради та кураторами. Було з'ясовано, що, як правило, студенти з

низьким рівнем адаптованості не беруть участі у студентських заходах, часто відмовляються від будь-якої участі, мотивуючи це нецікавістю для них.

Висновки до розділу 2

У результаті визначення шкали адаптованості до навчальної групи та шкали адаптованості до навчальної діяльності ми з'ясували, що рівень адаптованості першокурсників фахового коледжу знаходиться на середньому рівні. На основі вивчення анкет першокурсників та кураторів ми можемо константувати, що незадоволеність першокурсників процесом навчання пов'язана переважно з великим обсягом самостійної роботи, з необхідністю відпрацювання пропущених занять. Найважливішим для студентів-першокурсників на початку навчання був процес входження у новий колектив, цей процес напряду пов'язан з процесом адаптації до навчання. Ми з'ясували, що оцінки здобувачами і викладачами соціально-психологічного клімату групи, який розглядається нами як один із чинників успішної адаптації до навчання, не завжди співпадають.

Підтвердженням зв'язку адаптації першокурсників до навчання і соціально-психологічної адаптації є співпадіння в оцінках як здобувачів так і викладачів чинника «входження в новий колектив», як найбільшвагомого. При цьому опанування нової системи навчання, пристосування до вимог викладачів, великий обсяг самостійної роботи посідають нищерангові місця.

У результаті вивчення нормативної і методичної документації фахового коледжу встановлено, що питанням адаптації першокурсників приділяється увага. Разом з тим, результати анкетування першокурсників і кураторів свідчать про те, що на реалізацію цих завдань відводиться недостатньо часу, що частково пов'язано з великим навантаженням викладачів і умовами дистанційного навчання.

Розділ III. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ – ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Система роботи закладу фахової передвищої освіти щодо сприяння процесу адаптації студентів–першокурсників до навчання у коледжі

Оскільки процес сприяння адаптації першокурсників до навчання є складним і багатоаспектним, він передбачає системну роботу закладу фахової передвищої освіти. Ця робота має здійснюватись на засадах студентоорієнтованого навчання – підхід до організації освітнього процесу, що передбачає:

- заохочення здобувачів фахової передвищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу;
- створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів фахової передвищої освіти, включаючи надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії;
- побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства здобувачів фахової передвищої освіти та адміністрації, педагогічних (науково-педагогічних) та інших працівників закладу фахової передвищої освіти [53, ст.1, п.11].

Особи, які здобувають освіту у закладах фахової передвищої освіти, зобов'язані: виконувати вимоги освітньо-професійної програми та індивідуального навчального плану, дотримуючись принципу академічної доброчесності, та досягти результатів навчання, передбачених стандартом фахової освіти та освітньо-професійною програмою; поважати гідність, права, свободи та законні інтереси всіх учасників освітнього процесу, дотримуватися етичних норм; відповідально та дбайливо ставитися до

власного здоров'я, здоров'я оточуючих, довкілля; виконувати вимоги з охорони праці, безпеки життєдіяльності, виробничої санітарії, протипожежної безпеки, передбачені відповідними правилами та інструкціями; дотримуватися вимог законодавства, установчих документів, правил внутрішнього розпорядку закладу фахової передвищої освіти, а також умов договору про надання освітніх послуг[53, ст. 55].

Визначимо основні етапи процесу сприяння адаптації першокурсників і їх завдання.

1. Ознайомчий етап.

Насамперед знайомство з коледжем починається з відвідування сайту закладу, де абітурієнти можуть ознайомитись зі звичаями та структурою коледжу, з важливою інформацією для вступників, дізнатись про підготовчі курси тощо. Адаптація майбутніх першокурсників починається ще під час проведення Дня відкритих дверей. Саме тоді школярі та їх батьки можуть ознайомитись зі структурою коледжу, з тими освітньо-професійними програмами, які є в навчальному закладі.

2. Етап оформлення документів

Особливий процес адаптації майбутніх першокурсників відбувається під час приймальної кампанії. Адже перше враження про навчальний заклад створюють саме секретарі приймальної комісії. Лише вчора дитина закінчила 9-й клас, а вже сьогодні їй потрібно зробити перший крок у майбутнє: обрати професію, яка буде не тільки високооплачувана, а насамперед, приносити задоволення від тієї роботи, яку майбутній фахівець буде виконувати.

Коли абітурієнт з батьками вперше приходять до коледжу, вони звертають увагу на все: на зовнішній вигляд будівлі коледжу, на те які відчуття викликають перші кроки у приміщенні, на запах (у медичному коледжі відчувається запах ліків; у коледжі харчової промисловості – запах випічки та здоби). Кімната приймальної комісії – це особливе місце у коледжі! Саме тут майбутні першокурсники ставлять багато запитань:

«Розкажіть, ким я буду?», «Що я зможу робити?», «Де я зможу працювати?», тощо, та роблять перший крок – пишуть заяву на вступ на обрану освітньо-професійну програму.

Велика відповідальність покладається на секретарів приймальної комісії. Вони повинні бути завжди усміхнені та доброзичливі, вільно володіти державною мовою, вміти розповісти про освітньо-професійні програми коледжу та вміти вмовити абітурієнта зупинити свій вибір саме на цьому навчальному закладі. Елементом організаційної культури навчального закладу є форма, якщо це передбачено нормативними документами. Коли працівники приймальної комісії одягнені у форму - це виглядає дуже естетично та відіграє значну роль у виборі абітурієнтом саме цього навчального закладу.

3. Організація і проведення вступних іспитів.

Вступні іспити мають за мету визначити рівень підготовки абітурієнта до навчання у закладі ФПВО. Абітурієнти дуже бояться та надто переживають, коли приходять на іспити. І знову на працівників приймальної комісії покладається велика відповідальність під час цієї події. Секретарю приймальної комісії потрібно своїм виглядом, своєю поставою, своїм голосом, своєю посмішкою заспокоїти вступників, вселити в них упевненість у своїх силах та знаннях.

Коли вже є списки зарахованих студентів-першокурсників, настає ще один особливий момент – це проходження практики. Зазвичай ця практика має позитивний результат для адаптації студентів-першокурсників. Під час практики студенти знайомляться один з одним, знайомляться з розташуванням аудиторій та лабораторій навчального закладу. Під час практики можна вже виділити лідерів – вони дуже старанно виконують завдання, не запізнюються та не пропускають днів, відведених на проходження практики.

4. Організація роботи кураторів.

Для успішної адаптації першокурсників, особлива місія покладається на куратора новоствореної студентської групи. Ще до початку навчального року, до першого вересня, куратору необхідно вивчити особові справи студентів, з яких можна дізнатися цікаву інформацію: про склад сім'ї, про характер студента, про стан здоров'я, характер та інше.

Наприкінці серпня куратори проводять збори студентів новоствореної академічної групи та їх батьків, на яких знайомлять з історією та традиціями коледжу, з правилами внутрішнього розпорядку та проживання у гуртожитку. Запрошують на збори директора, заступника директора з виховної роботи, завідуючого відділенням.

Ще один важливий аспект адаптації студентів-першокурсників – це отримання студентських квитків. Дуже яскраві емоції у першокурсників викликає отримання студентського квитка саме під час проведення заходу «Посвяти в студенти», 1 вересня. Першокурсник відчуває себе дорослим, відчуває свою належність до великої сім'ї коледжу, коли отримує студентський квиток.

5. Організація освітнього процесу.

Ключова роль у сприянні успішній адаптації першокурсників до навчання належить викладачам. Знайомство з системою навчання, формами організації навчальних занять, самостійної роботи, контролю результатів навчання.

На першому курсі освітньо-виховна робота має проводитись з урахуванням вікових особливостей студентів, з урахуванням їх рівня підготовки. Одним із завдань педагогічного колективу коледжу є допомога першокурсникам зорієнтуватись та налаштуватись на відповідне студентське життя в нових умовах навчання та життєдіяльності, через включення їх до різних видів позанавчальної діяльності.

6. Аналітично-коригувальний етап.

Обов'язковим етапом у системі роботи закладу ФПВО щодо сприяння успішній адаптації першокурсників є аналіз отриманих результатів. Для

цього останні мають бути співвіднесені з метою і завданнями роботи. На основі отриманих результатів має відбуватися корекція діяльності. Цей процес є циклічним, тому вивченню підлягають не тільки кінцеві результати щодо вивчення рівня адаптованості першокурсників, але і проміжні, отримані на проміжних етапах.

У процес адаптації студентів-першокурсників до навчання залучені всі працівники навчального закладу: від директора до технічного персоналу, включаючи працівників бухгалтерії та вихователів у гуртожитку.

Для успішної адаптації до навчання студентів-першокурсників окрім кураторів, викладачів, вихователів значну роль відіграє робота психолога та соціального педагога коледжу. На початку вересня куратори груп, психолог та соціальний педагог складають Банк даних студентів коледжу з багатодітних сімей для 1-го курсу; ведуть збір інформації про соціально незахищених студентів та студентів-пільговиків; проводять діагностику особистості першокурсника та його соціальних зв'язків; вивчають соціальне оточення підлітків із «групи ризику» та проводять з ними індивідуальні бесіди.

3.2. Зміст та форми роботи кураторів щодо оптимізації процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання

У роботі зі студентами-першокурсниками особливого значення набуває куратор академічної групи. Як зазначає А.А. Ільченко: «Куратор – викладач, в обов'язки якого входить академічне керівництво студентською групою і позанавчальним життям студентів, забезпечення дотримання студентською групою внутрішньоколеджівської дисципліни [27, с.40].

Загальну координацію діяльності кураторів у групах здійснює завідуючий відділення та заступник директора із виховної роботи з урахуванням загального плану виховної роботи у коледжі. Куратор проводить виховні години згідно розкладу занять і цей час включається до

педагогічного навантаження; має певну кількість часу для відвідування разом зі студентами театрів, музеїв, виставок. Протягом начального року звіти кураторів систематично заслуховуються на засіданнях циклових комісій. Наприкінці навчального року, куратор подає письмовий звіт про проведену виховну роботу в групі протягом кожного семестру.

До основних напрямків роботи куратора з академічною групою можна віднести такі як: формування у студентів національної свідомості, високої мовної культури; виховання поваги до Конституції, екологічної культури; виховання у студентів соціальної активності, шляхом залучення їх до участі в роботі органів студентського самоврядування та різних заходів; запобігання вживання студентами алкоголю, наркотиків, тютюнопаління.

Куратор академічної групи сприяє адаптації студентів-першокурсників до нової системи освіти, доводить до здобувачів освіти права та обов'язки, передбачені законодавством України про освіту, а також знайомить з історією, традиціями та структурою закладу ФПВО. Формує в групі згуртований студентський колектив, актив групи, який надалі самостійно координує діяльність групи, заохочує студентів до участі в студентській автономії. Постійно контролює якість навчання студентів, для чого підтримує зв'язки з викладачами, які проводять заняття у групі. Інформує завідувача відділення та заступника директора з ОВР про порушення студентами своїх обов'язків, а у разі надзвичайних ситуацій доводить інформацію до батьків. Проводить індивідуальну консультативну роботу у групі, враховуючи особистісні особливості, сімейні та побутові умови кожного студента, звертаючи увагу на думки та інтереси студентів, визначаючи їхні справжні здібності. Своєчасно надає звітні документи для поточного контролю проведеної роботи.

На перших порах куратор є керівником групи, тому дуже важливо обрати стиль керівництва, який буде задовольняти і студентів групи і самого куратора. Стиль керівництва - це сукупність принципів, норм, методів і навичок, які впливають на підлеглих з метою ефективного здійснення

управлінської діяльності та досягнення цілей; метод роботи, манера поведінки. Найбільш сприятливий стиль керівництва для куратора – демократичний.

Також дуже важливу роль у спілкуванні зі студентами відіграють функції куратора групи: аналітична, комунікативна, організаторська та соціальна.

Аналітична функція передбачає організацію виховної роботи студентською групою з урахуванням міжособистісних стосунків у колективі, мотивів навчальної та пізнавальної діяльності студентів, рівня їх інтелектуального розвитку та індивідуальних особливостей, соціально-побутових умов життя, стану здоров'я, результатів навчання тощо.

Комунікативна функція забезпечує уміння взаємодіяти зі студентами. Не просто "перекричати" всю групу, а саме уміння та здібності повести за собою групу, захопити ідеєю, пояснити та аргументувати свою точку зору.

Організаторська функція полягає у проведенні відкритих класних годин, забезпеченні надання необхідної допомоги студентському самоврядуванню, тощо.

Соціальна функція реалізується у гуманістично-орієнтованій взаємодії «педагог - студент». Куратор допомагає студенту в особистісному розвитку, засвоєнні та прийнятті суспільних норм, цінностей. Він бере на себе місію старшого колеги, використовуючи позааудиторну виховну роботу як «ситуації соціального досвіду поведінки». Але і сам куратор приймає та переробляє соціальний досвід, носієм якого є студентство, виступаючи суб'єктом соціалізації. Отже, педагогічним засобом соціалізації є множинність стосунків, які виникають як у навчальному процесі, так й в організації виховної позааудиторної роботи [50, с.4].

Особливої уваги куратора потребують студенти, які поселяються у гуртожитку. Обов'язково треба брати участь у розподілі місць та поселенні студентів групи у гуртожитку, періодично відвідувати його, цікавитись житлово - побутовими умовами студентів. Адже більшість з таких студентів

вперше починають жити самотійно. За результатами перевірок у кімнатах в гуртожитку ми дізнались, що навіть прибирання кімнати є важким випробуванням для наших студентів. При відвідуванні гуртожитку куратор повинен перевірити чистоту в кімнаті, подивитись у холодильник, звернути увагу на брудний посуд та наявність тарганів у кімнаті. На всі недоліки потрібно вказати у делікатній формі, щоб не образити студента, щоб не викликати хвилю неприязні до себе. У деяких випадках можна навіть показати своїм прикладом як навести лад у кімнаті. І не треба цього соромитись, навпаки, там куратор стає ближче до студента. Наступного разу студент вже сам буде наводити лад у своєму приміщенні.

Потрібно брати активну участь у культурному відпочинку студентів, це можуть бути екскурсії до топових місць нашого міста, до пам'ятників ВВВ, до художнього музею, до музею медичного університету, в якому студентам розкажуть і навіть покажуть на експонатах до яких наслідків призводить паління та вживання наркотичних речовин. Також в період адаптації першокурсників доречно організовувати екскурсії до мальовничих міст України.

Особливістю нашого сьогодення є онлайн навчання, пов'язане з встановленням карантинних обмежень, викликаних поширенням гострої респіраторної хвороби (COVID-19) спричиненої корона вірусом «SARS-CoV-2». Навчання онлайн має свої позитивні сторони (мобільність навчання, зростання цифрової грамотності викладачів та студентів). Але онлайн навчання призводить до негативних наслідків, одним з яких є порушення процесу соціалізації студентів. Якщо навчальній діяльності приділяється багато уваги під час пандемії – то процес адаптації до умов навчання студентами-першокурсниками відійшов на другий план. Але ця проблема існує, саме тому у систему роботи закладу фахової передвищої освіти потрібно включити заходи, які допоможуть сприянню процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання. До таких заходів можна віднести анкетування у гугл-формі, мотиваційні зустрічі та круглі столи в онлайн

режимі, онлайн толоки та фокус-групи тощо.

Розглянемо різні форми роботи кураторів, спрямовані на успішну адаптацію до навчання. Однією з таких форм – є цикл занять.

Ми розробили цикл занять кураторів зі здобувачами освіти перших курсів з метою оптимізації процесу сприяння адаптації студентів до умов навчання у закладі фахової передвищої освіти (Додаток Є).

Метою занять є сприяння адаптації студентів до умов навчання; знаходження оптимальних моделей поведінки в студентському середовищі; добір оптимальної стратегії навчання. Завдання полягає у виявленні у здобувачів типових для очікування ілюзій, переживань, пов'язаних із процесом адаптації до умов навчання; підвищенні мотивації до успішного навчання. Ми пропонуємо чотири заняття. На першому занятті відбувається діагностика адаптаційних проблем за допомогою вправи «Асоціація на самого себе» та бесіди стосовно перших вражень від коледжу. Найефективнішим прийомом на даному етапі є відверті розповіді старшокурсників про цю систему навчання у коледжі. Друге заняття присвячене стратегії успішного навчання, яке передбачає дискусію «Розблакуй інформаційний потік»; вправу «Виступ без підготовки» для якої заздалегідь підготовлені матеріали пісочний годинник та фрейм-картка. Третє заняття має назву «Тренінг поведінки: засвоєння норм студентського середовища». Заняття проводиться за допомогою вправ: «Як стати своїм», «Перехоплення ініціативи», «Незалежна поведінка». Останнє, четверте завдання, має на меті підвищення мотивації навчання пов'язане з професійної самореалізацією. Хід заняття помагає у груповій дискусії на тему «Чи можна силою думки формувати життєві події?» та у вправі «Моя майбутня самореалізація». Наприкінці тренінгу проводиться обговорення образів, які уявили учасники. Необхідно надати цим образам максимальної визначеності та яскравості.

Ще однієї із форм роботи спрямованої на успішну адаптацію до навчання – є кураторська година.

Нами розроблено кураторську годину «Я – успішний студент !» у форматі онлайн та у форматі офлайн (Додаток Ж). Метою кураторської години є сприяння усвідомлення студентами важливості набуття освіти; допомога першокурсникам у визначені шляхів вдосконалення власних навичок; розвиток вміння самостійно здобувати знання. Завданням кураторської години є виховання в студентах потреби в постійній самоосвітній діяльності, готовність до застосування знань, умінь у практичній діяльності; адаптація студентів перших курсів до умов навчання у закладі ФПВО; розвиток вміння виступати із повідомленням перед аудиторією. Структура заняття передбачає організаційну частину, виступ студентів, підведення підсумків. На початку цього заходу куратор ставить питання до студентів стосовно їх відношення до передвищої та вищої освіти. Потім проводиться творче завдання «Мудрість з Коробочки пізнання», яке полягає в висловлюванні розуміння відомих висловів та приказок. Наступний етап проводять студенти-читці, які розповідають про відомих людей та їх відношення до науки, зачитують їх поради для початківців. Потім в ігровій формі надаються «Секрети успішного навчання». Для закріплення отриманої інформації куратор пропонує студентам взяти участь у творчій роботі «6 капелюхів». Наприкінці заходу куратор роздає студентам листівки з надрукованими умовами успішного навчання у коледжі. Під час проведення кураторської години в онлайн режимі куратор демонструє презентацію «10 порад успішного навчання». Апробацію було здійснено в онлайн режимі.

Куратору академічної групи потрібно вести індивідуальну роботу зі студентами; виявляти нахили і здібності студентів та сприяти їх участі в роботі наукових гуртків, творчих студій, спортивних секцій, в художній самодіяльності. Тримати в полі зору успішність студентів, встановлювати контакти з викладачами, які працюють з групою з метою створення належних умов для навчання, надання їм необхідної допомоги.

Як ми всі знаємо, студентське життя невіддільне від екзаменаційних стресів, безсонних ночей, хронічної втоми, неправильного харчування та

недостатнього харчування, все це безумовно, впливає на здоров'я молоді. Здається, що молодий організм може швидко відновитися після безсонних ночей. Навпаки, багато досліджень показують, що це не так. Психічний стрес може викликати втому, і втома буде накопичуватися протягом навчального тижня, місяця і року і в кінцевому підсумку призведе до погіршення самопочуття.

Очевидно, не кожен студент розповість вам про своє здоров'я. Але куратор, як ніхто інший, не має права пропустити ознаки дисфункції, або хвороби.

Висновки до розділу 3

Робота зі сприяння адаптації студентів-першокурсників до навчання має формуватись на засадах студентоорієнтованого навчання. Основні етапи процесу сприяння адаптації першокурсників: ознайомчий етап, етап оформлення документів; організація і проведення вступних іспитів; організація роботи кураторів; організація освітнього процесу; аналітично-коригувальний етап.

Функції кураторів груп: аналітична, комунікативна, організаційна та соціальна відіграють важливу роль у процесі оптимізації адаптації першокурсників до навчання. Аналітична функція передбачає організацію освітньо-виховної роботи зі студентською групою з урахуванням міжособистісних відносин. Комунікативна функція забезпечує можливість взаємодії зі здобувачами, вміння керувати групою, пояснювати й аргументувати свої погляди. Організаційна функція передбачає проведення різних заходів та надання необхідної допомоги здобувачам освіти. Соціальна функція реалізується у гуманістично-орієнтованій взаємодії «педагог - студент».

Для покращення процесу адаптації до навчання студентами-першокурсниками нами були запропоновані різні форми роботи кураторів

груп: цикл занять кураторів зі здобувачами освіти перших курсів з метою оптимізації процесу сприяння адаптації студентів до умов навчання у закладі фахової передвищої освіти. Заняття проводяться з метою сприяння адаптації студентів до умов навчання; знаходження оптимальних моделей поведінки в студентському середовищі; добір оптимальної стратегії навчання. На прикладі розробленої нами кураторської години «Я – успішний студент!» ми змоделювали організацію діяльності здобувачів фахової передвищої освіти для покращення процесу адаптації першокурсників до навчання. Кураторська година проводиться з метою сприяння усвідомлення студентами важливості набуття освіти; допомоги першокурсникам у визначенні шляхів вдосконалення власних навичок. Завдання кураторської години – покращення процесу адаптації студентів перших курсів до умов навчання у закладі ФПВО; виховання у студентів потреби в постійній самоосвітній діяльності, готовність до застосування знань, умінь та навичок у практичній діяльності. Враховуючи умови дистанційного навчання, ми врахували ці обставини, і розглянули можливість роботи куратора з першокурсниками в форматах як онлайн, так і офлайн.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне і емпіричне дослідження надало можливість дійти загальних висновків. На основі аналізу психологічної та педагогічної літератури з'ясовано сутність, види та чинники адаптації студентів-першокурсників до навчання. Під адаптацією до навчання ми розуміємо процес пристосування особистісних якостей до умов даного закладу фахової перед вищої освіти і формування на цій основі нових особистісних соціально і професійно значущих якостей, що забезпечують реалізацію особистісного потенціалу студентів. Адаптація до навчання має наступні форми: формальна, суспільна, дидактична, професійна, оперативна, соціально – психологічна. Важлива роль у дослідженні питань адаптації першокурсників до навчання належить урахуванню чинників адаптації: педагогічні (структура навчального закладу, організація освітнього процесу у коледжі, позааудиторна робота кураторів тощо); психологічні (соціальний статус, індивідуальні особливості, мотивація вступу до даного закладу освіти тощо); соціальні (сприятливі умови до навчання у коледжі, проживання у сім'ї чи у гуртожитку, рівень правової та мовленнєвої культури тощо). Ми розглянули ці чинники у взаємозв'язку, адже психологічний аспект є одним з найважливіших для успішної адаптації студентів до навчання як до процесу, так і для досягнення ним загальної адаптивності. Чиники успішної адаптації до навчання охоплюють роботу всього персоналу коледжу.

Особливістю освітнього процесу першокурсників у закладі фахової передвищої освіти є вибір майбутньої професії, знайомство з новим середовищем, перша спроба адаптації до дорослого життя, можливість стати більш самостійним суб'єктом навчальної діяльності. Особливістю навчання у закладі фахової перед вищої освіти у порівнянні з закладами вищої освіти являється швидке професійне зростання здобувача освіти. Непристосованість першокурсників до нових умов навчання у фаховому коледжі сприяє проблемам адаптації до навчання у закладі фахової передвищої освіти. Це

пов'язано зі змінами в психологічному стані першокурсника (стрес, емоційне переживанням), або з невідповідністю у першокурсників між очікуваннями та реаліями під час навчання у коледжі.

Проведено емпіричне дослідження особливостей процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у коледжі. Результатами визначення шкали адаптованості до навчальної групи та шкали адаптованості до навчальної діяльності є середній рівень адаптованості першокурсників фахового коледжу. Для порівняння в динаміці, потрібно провести діагностичну методику у березні місяці. Вивчивши анкета першокурсників та кураторів ми можемо константувати, що незадоволеність першокурсників процесом навчання пов'язана з великим обсягом самостійної роботи, з необхідністю відпрацювання пропущених занять. Процес входження у новий колектив був найважливішим для студентів-першокурсників на початку навчання, цей процес напряду пов'язан з процесом адаптації до навчання. Оцінка соціально-психологічного чинника, який є одним із чинників успішної адаптації до навчання, у здобувачів та викладачі не завжди співпадає. На підтвердження зв'язку адаптації першокурсників до навчання і соціально-психологічної адаптації є співпадіння в оцінках як здобувачів і викладачів чинника «входження в новий колектив», як найвагомійший. У результаті вивчення нормативної і методичної документації фахового коледжу встановлено, що процес адаптації у коледжі є постійний, а не стихійний. Разом з тим, результати анкетування першокурсників і кураторів свідчать про те, що на реалізацію завдань по успішній адаптації до навчання відводиться недостатньо часу, що частково пов'язано з великим навантаженням викладачів і умовами дистанційного навчання.

Робота зі сприяння адаптації студентів-першокурсників до навчання має формуватись на засадах студентоорієнтованого навчання. Для покращення процесу адаптації до навчання студентами-першокурсниками ми запропонували цикл занять кураторів зі здобувачами освіти перших курсів з метою оптимізації процесу сприяння адаптації студентів до умов навчання у

закладі фахової передвищої освіти. Метою проведення занять є сприяння успішній адаптації здобувачів освіти до навчання; корекція хибних очікувань і типових ілюзій щодо навчання; підвищення мотивації навчання; знаходження оптимальних моделей поведінки в студентському середовищі; добір оптимальної стратегії навчання. Цикл занять варто проводити зі здобувачами освіти перших курсів – із жовтня по травень.

Запропонована форма для покращення процесу адаптації першокурсників до навчання: кураторська година «Я – успішний студент!». Мета проведення кураторської години - сприяння усвідомленню студентами важливості набуття освіти; допомога студентам у визначенні шляхів вдосконалення власних навичок, навчати самостійно здобувати знання. Завдання: покращити процес адаптації студентів перших курсів до умов навчання у закладі ФПВО; виховання в студентах потреби в постійній самоосвітній діяльності. Враховуючи умови дистанційного навчання, ми врахували ці обставини, і розглянули можливість роботи куратора з першокурсниками в форматах як онлайн, так і офлайн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєва І. М., Мельникова І. М. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академгрупи: навч. посіб. Київ: ВД Професіонал, 2007. 304 с.
2. Алексєєва Т. В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2004. 20 с.
3. Архіпова С. П., Майборода Г. Я., Тютюнник О. В. Методи та технології роботи соціального педагога: навч. посіб. Київ: Слово. 2013. 492 с.
4. Бабіч А. А. Психологічні особливості впливу самооцінки на поведінку у підлітковому віці : матеріали IV всеук. наук.-практ. кр.столу з міжнар. уч., м.Ірпінь, 24 квітня 2019 р. Ірпінь, 2019. С.469
5. Бойко І. І. Соціально-психологічна адаптація підлітка до нових умов навчання : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2001. 30 с.
6. Бохонкова Ю. О. Можливості корекції особистісних чинників соціально-психологічної адаптації . *Соціальна психологія*. Київ: 2005. № 2. С. 10
7. Буяльська Т. В., Прищак М. Д. Теоретичні та практичні аспекти роботи кураторів з адаптації студентів першого курсу в умовах вищого навчального закладу. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2008. № 5. С. 105-112.
8. Велика українська енциклопедія. URL: <http://surl.li/vvhe> (дата звернення: 07.10.2021).
9. Вербець В. В. Методика організації та проведення соціологічного дослідження: навч.-метод. посіб. Рівне : РДГУ, 2008. 231 с.
10. Ворожбит С. А. Вплив особливостей інтелекту на процес успішної адаптації студентів до університету. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Київ: 2006. Т. 8, вип.7. С. 74-79.

11. Галус О. М. Професійна адаптація студентів в умовах ступеневого педагогічного ВНЗ : монографія. Хмельницький : ХГПА, 2007. 248 с.
12. Галус О. М. Педагогічне управління адаптацією майбутніх учителів у системі ступеневої освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06. Київ, 2009. 50 с.
13. Гамов В. Г. Психологічні особливості адаптації студентів. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Київ: 2004. Т. 6, вип. 8. С. 12-18
14. Герасімова Н. Є. Підготовка спеціалістів у ВНЗ. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Київ: 2008. Т. 8, ч. 3. С. 23-29
15. Герасименко Л. О. Психосоціальна дезадаптація (сучасні концептуальні моделі). *Український вісник психоневрології*. Харків: 2018. Т. 26, вип. 1. С. 62–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uvp_2018_26_1_15 (дата звернення: 05.10.2021)
16. Грись А. М., Максимова Н. Ю., Манілов І. Ф. [та ін.] Психологічні механізми адаптації девіантів до сучасного соціокультурного середовища : монографія. Київ: Педагогічна думка, 2015. 254 с.
17. Діагностичні методики : збірник / уклад. М. В. Лемак, В. Ю. Петрище. Ужгород : Видавництво О. Гаркуші, 2012. 616 с.
18. Дорош О. К. Основні стилі керівництва. URL: <http://kds.org.ua/blog/osnovni-stili-kerivnitstva/> (дата звернення: 05.10.2021).
19. Дубовицкая Т. Д., Крылова А.В. Методика исследования адаптированности студентов в вузе. URL: https://psyjournals.ru/files/27814/psyedu_ru_2010_2_Dubovitskaya_Krilova.pdf (дата звернення: 05.10.2021).
20. Дябел Л. І. Соціалізація студентів-першокурсників в умовах педагогічного університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2008. 25 с.
21. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1040 с.
22. Енциклопедія сучасної України. URL:

https://esu.com.ua/search_articles.php?id=42642 (дата звернення 18.10.2021).

23. Заброцький М. М. Вікова психологія: навч. посіб. Київ: МАУП, 2002. 92 с.
24. Загурська І. С. Розвиток самооцінки у підлітковому віці. *Практична психологія і соціальна робота*. 2010. №6. С. 14 .
25. Зайцева І. В. Мотивація учіння студентів: монографія. Ірпінь: Академія ДПС України, 2000. 192 с.
26. Зданевич Л. В. Адаптація студентів педагогічних училищ до нових умов життєдіяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 22 с.
27. Ільченко А. А. Діяльність куратора на етапі адаптації студентів у вищому навчальному закладі: зб. наук. пр. Педагогічні науки. Випуск LXXV, Херсон, 2017. Том 2. – С. 39-43.
28. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академічної групи: Метод. реком. /За ред. Н. К. Желябіної. Запоріжжя: ЗДІА, 2007. 67 с.
29. Каземіренко В. П. Програма дослідження психолого-соціальних чинників адаптації молоді людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 6. С.76-78.
30. Клочан Ю. В. Педагогічні умови соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Луганськ, 2009. 20 с.
31. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : монографія. Київ. : Міленіум, 2004. 265 с.
32. Конституція України: офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
33. Корольчук М. С. Адаптація та її значення в системі психофізіологічного забезпечення діяльності. Вісник : зб. наук. ст. міжнар. унів. *Серія: Педагогічні науки. Психологічні науки*, м. Київ, 2002. Вип. 2. С. 191–211.

34. Крищук К. І. Адаптація студентів-першокурсників до навчання у ЗВО: зб. тез доп. першої наук.-практ. конф., м. Одеса, 24.03.2021р. Одеса, 2021. С. 35-38.
35. Крищук К. І. Дезадаптація студентів до навчання у закладах фахової передвищої освіти: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 20 трав. 2021р. Вінниця, 2021. С. 224
36. Кулик Т. В. Психологічна адаптація першокурсників. *Наш університет*. 2012. № 10. С. 5-7.
37. Лесовий В. Ю., Петрук В. А. Адаптація першокурсників до навчання у вищих технічних закладах освіти : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2017. 144 с.
38. Льовкіна О. Г. Відчуження людини у соціокультурному просторі: минуле і сучасність: монографія. Київ: ПАРАПАН, 2006. 168 с.
39. Мардахаев Л. В. Социальная педагогика. Учебник. Москва: Гардарики, 2005. 272 с.
40. Методика діагностики соціально-психологічної адаптації Роджерса — Даймонд. Psylab.info — енциклопедія психодіагностики. URL: <https://psylab.info> (дата звернення 18.10.2021)
41. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: посіб. Київ: Академвидав, 2003. 448 с.
42. Орленко И. Н. Социальная дезадаптация как объект социально-философского исследования. Наукове пізнання: методологія та технологія: наук. журнал. Одеса, 2015. №2 (35). С. 71–79.
43. Орленко І. М. Детермінанти соціальної дезадаптації особистості в сучасному українському суспільстві : дис. ... д-ра філ. : 316.3:316.6 (477). Одеса, 2021. 278 с.
44. Основи наукових досліджень.
URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/30605/3/naukovi_doslidzhennia.pdf
(дата звернення 18.10.2021)

45. Парфанович І. І. Диференційованість характеристики психолого-педагогічних особливостей дівчат за ступенем соціально-педагогічної занедбаності. *Соціальна педагогіка*. 2015. № 1. С. 131-137.
46. Песоцька О. П., Степаненко В. І., Островська Н. О., Маркова Н. В., Акіншева І. П., Ларіонова Н. Б., Мурашкевич О. А., Ігнатенко К. В. Актуальні питання теорії та практики соціальної роботи : навч.-метод. посіб. Луганськ : ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. 528 с.
47. Петрук В. А. До питання адаптації першокурсників у ВНЗ. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*, 2013. 34 с.
48. Петрусенко С. Ю. Педагогічні умови професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2009. 20 с.
49. План роботи Одеського фахового коледжу транспортних технологій на 2021-2022 навчальний рік : Рукопис. Одеса, 2021. 70с.
50. Положення про куратора академічної групи Чернівецького медичного коледжу БДМУ/ Укл.: М. Д. Гаврилюк. Чернівці. 2019. 8 с.
51. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: навч. посіб. Київ : ТОВ «Філ-студія», 2006. 320 с. С.135-136
52. Про вищу освіту : Закон України від 28.12.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20211121#Text> (дата звернення: 23.11.2021).
53. Про фахову передвищу освіту: Закон України від від 6 червня 2019 року № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (дата звернення: 23.10.2021).
54. Ряднова В. В. Психологічні особливості процесу адаптації й організації навчання студентів-іноземців. *Українська медична стоматологічна академія*, 2018. № 3. С. 88-92.
55. Свистун Т. Л. Проблеми адаптації студентів-першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі. *Наукові записки*. 2010. №. 16. С. 250-253.

56. Скрипніков А. М. Психосоціальна дезадаптація при посттравматичному стресовому розладі у жінок: монографія. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2016. 157 с.
57. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / за ред.: С. Д. Максименка. Київ, 2003. 512 с.
58. Стадник О. В. Педагогічні умови адаптації працівників державтоінспекції МВС України до професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2012. 226 с.
59. Топузов О. М., Малихін О. В., Опалюк Т.Л. Педагогічна майстерність: розвиток професійно-педагогічної адаптивності та соціальної рефлексії майбутнього вчителя: навч. посіб. Київ: Педагогічна думка, 2018. 292 с.
60. Третяк О. С. Завдання, функції, принципи, компоненти та стилі роботи куратора академічної групи у вищому навчальному закладі. *Вісник Національного університету оборони України*, 2014. № 3. С.159-164
61. Тушева В. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Харків: «Федорко», 2014. 408 с.
62. Український педагогічний словник. URL: <http://surl.li/vagp> (дата зверення 18.10.2021)
63. Філософський словник Словник-довідник з курсу «Філософської антропології» URL: <http://surl.li/amoos> (дата зверення:18.10.2021)
64. Цокур О. С. Основи науково-педагогічного дослідження. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Одеса : ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2002. С. 17 – 57.
65. Хатунцева С. М. Педагогічні умови адаптації викладача-початківця до професійно-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 . Харків, 2005. 204 с.
66. Шапошнікова Н. П. Адаптація учнів професійно-технічного училища до умов ринкової економіки засобами педагогічного менеджменту : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 Кривий Ріг, 2001. 21 с.

67. Шутова С. М. Адаптація особистості як соціально-педагогічна проблема: матеріали IV всеук. наук.-практ. кр.столу з міжнар. уч., м.Ірпінь, 24 квітня 2019 р. Ірпінь, 2019. С. 469

ДОДАТКИ

Додаток А

Визначення поняття «Адаптація»

Автор	Визначення поняття «Адаптація»
Т.В. Алексєєва	«Процес пристосування особистісних якостей до умов даного закладу і формування на цій основі нових особистісних соціально і професійно значущих якостей, що забезпечують реалізацію особистісного потенціалу студентів» [2, с.20]
Ю.О. Бохонкова	«Результат взаємодії індивіда та довкілля, що приводить до оптимального його пристосування до життя і діяльності. Адаптація компенсує недостатність звичної поведінки в нових умовах. Завдяки їй забезпечується можливість прискорення ефективного функціонування особистості в незвичних обставинах» [6, с.10]
С.А. Ворожбит	«Це комплексний, динамічний процес, зумовлений взаємодією суб'єктивних і об'єктивних соціально-психологічних, психічних, психофізіологічних і фізіологічних чинників» [10, с.76]
В.Г. Гамов	«І як процес, і як результат активного пристосування до сукупності умов середовища, обумовлений цілями, ціннісними орієнтаціями особистості, можливостями їх досягнення в даному соціальному середовищі, адекватністю сприйняття себе, своїх соціальних зв'язків, ситуацій загалом» [13, с.13]
Л.В. Зданевич	«Адаптація - це процес активного пристосування людини до нових обставин, що має певну ієрархічну структуру [25, с.22]
В.П. Каземіренко	«Активне чи пасивне пристосування особистості до оточення, побудова стосунків і взаємин у студентських групах, формування стилю особистісної поведінки» [28, с.76].
Л.Г. Подоляк	«Адаптація результат (і процес) взаємодії індивіда і навколишнього середовища, що забезпечує оптимальне його пристосування до життя і діяльності. Адаптація компенсує недостатність звичної поведінки в нових умовах. Через неї реалізується можливість прискорення ефективного функціонування особистості в незвичайних обставинах. Якщо адаптація не настає, виникають додаткові труднощі в спілкуванні, в опануванні предмета діяльності, аж до порушення її регулювання» [49, с.135].
Т.Л. Свистун	«Це процес пристосування людини до нових, мінливих умов середовища» [53, с.251].

Продовження додатку А

Автор	Визначення поняття «Адаптація»
О.М. Топузов	«Головним механізмом адаптивних процесів виступає процес взаємодії суб'єкта життя, діяльності з зовнішніми умовами, оточуючим середовищем (безвідносно до його виду, типу), гармонізація, урівноваження цих стосунків і визначає рівень адаптованності до нього» [57, с.292]
Український педагогічний словник	«В біології – в широкому розумінні – пристосування в процесі еволюції будови, функцій, поведінки організмів до певних умов існування» [60]
Філософський словник	«Пристосування будови і функцій організмів до умов існування» [61]
С.М. Хатунцева	«Адаптація – це складний процес рівноваги між рівнем розвитку індивіда, його можливостями і новими, зміненими вимогами [63, с.204]

Визначення поняття «Адаптація до освітньої діяльності»

Автор	Визначення поняття «Адаптація до освітньої діяльності»
І.І. Бойко	«...своєрідна інтегральна форма суб'єктної активності, яка є результатом виходу суб'єкта за межі об'єктивних вимог діяльності» [2, с.19]
О.М. Галус	«Складна інтегративна професійно значуща підсистема підготовки фахівців, яка пришвидшує і підвищує рівень їхнього професійного розвитку та професіоналізму» [11]
Л.І. Дябел	«Процес активного пристосування студента-першокурсника до нових умов соціуму, результатом якого є гармонійне задоволення його потреб у здоровій життєдіяльності, позитивне ставлення до нового статусу та повноцінне включення в нову систему міжособистісних стосунків у студентському колективі» [19, с.20]
Ю.В. Клочан	«Процес та результат пристосування всіх соціальних суб'єктів до умов нового соціального середовища, який може здійснюватися пасивно чи активно, у формі акомодатії, конформізму та асиміляції» [29, с.15]
В.Ю. Лесовий	«Динамічний процес фізіологічних та психологічних перетворень особистості та оптимізації навчального середовища, викликаний організованою взаємодією викладача і студента, результатом якого є вироблення стратегії, яка дозволить ефективно задовольняти власні потреби, що виникають у процесі навчання у стінах ЗФПВО» [36, с. 13]

Чинники адаптації

Назва	Автор	Зміст
Зовнішні чинники	В.Г. Гамов	«Ті, що пов'язані з новими обставинами і нормами життя (проживання в гуртожитку, графік навчання, система вимог та нові форми підготовки); ті, що пов'язані з новими стосунками, входженням в нову малу групу» [13, с. 17]
Зовнішні чинники професійної адаптації	Т.В. Буяльська, М.Д. Прищак	«Структура та організація навчального процесу; професійна та педагогічна компетентність викладачів навчального закладу; наявність інституту кураторства; педагогічний і психологічний моніторинг ходу навчального процесу; індивідуальний підхід до студентства, незалежно від показників успішності» [7, с. 107]
Зовнішні чинники соціальної адаптації	Т.В. Буяльська, М.Д. Прищак	«Реалізація у навчальному закладі принципів педагогіки співробітництва, студентоцентризму та ін.» [7, с. 108]
Внутрішні чинники	Н.Є. Герасімова	«Вікові особливості студентів, що виражаються у пошуку сенсу життя, боязні самотності й прагненні особистісного щастя, кохання, створення сім'ї та професійного самовизначення, можливості реалізації своїх здібностей» [14, с. 24]
Внутрішні чинники соціальної адаптації	Т.В. Буяльська, М.Д. Прищак	«Рівень розвитку духовності індивіда; рівень соціальної і моральної зрілості; рівень психологічної культури; рівень культури поведінки; рівень правової культури; рівень мовленнєвої культури; індивідуально-особистісні особливості розвитку психічних процесів; бажання брати участь у соціальному житті навчального закладу; комунікативні властивості індивіда; вироблення особистісного стилю поведінки, здатність до її кореляції» [7, с. 108]

Продовження Додатку В

Внутрішні чинники професійної адаптації	Т.В. Буяльська, М.Д. Прищак	«Ставлення студентів до обраної професії і бажання працювати в певній галузі знань; прагнення поглибити знання про особливості професії, стати фахівцем в обраній спеціальності; рівень підготовки абітурієнта до навчання у закладі освіти: відповідність обсягу і рівня знань, умінь і навичок абітурієнтів вимогам освітнього процесу; потреба абітурієнта в навчальній діяльності; усвідомлення необхідності вивчення зазначеного обсягу знань для здобуття професійної освіти; стійкий інтерес до предметів спеціального і загального циклу; набуття навичок самостійності в навчальній і науковій праці; потреба самоосвіти; вміння застосовувати знання на практиці; задоволеність міжособистісними стосунками в студентській групі» [7, с. 107]
Чинники психологічної адаптації	Т.В. Буяльська, М.Д. Прищак	«Успішність (неуспішність) професійної, соціальної та біологічної адаптації (професійне самовизначення, соціальний статус, сформованість соціально-значимих здібностей, якостей, становище в колективі, задоволення (незадоволення) особистим статусом, можливість прояву індивідуальності та ін.); характерологічні особливості і якості особистості; вміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки й діяльності; наявність служби психологічної підтримки у закладі освіти; розробка і впровадження соціально-психологічних засобів формування й корекції адаптованості студентів перших курсів закладів фахової передвищої освіти» [7, с. 109]
Чинники успішної адаптації	С.А. Ворожбит	«Розвинутий інтелект; наявність позитивного соціального статусу; розвинута увага; стать, за дослідженнями чоловіки адаптуються краще ніж жінки через більшу впевненість у власних силах); рівень розвитку розумових можливостей тощо» [10, с. 76]

Діагностична методика «Адаптованість студентів до ЗФПВО»
(адаптований варіанти методики Т.Д. Дубовицької, А.В. Крилової) [19]

Опис методики

Методика є набором 16 суджень, стосовно до яких студентам пропонується висловити ступінь своєї згоди.

Інструкція. З метою створення умов для підвищення якості навчання у коледжі, просимо Вас висловити свою думку щодо запропонованих суджень та проставити, відповідно до Вашої думки, цифру напроти номера судження.

Варіанти відповідей: "Так" – 2 ; "Важко сказати" – 1 ; "Ні" – 0.

Список суджень

1. Я активний у групі, часто беру ініціативу на себе.
2. Тримаюся осторонь, виявляю стриманість у відносинах, тому що можу бути неправильно зрозумілий однокурсниками.
3. Однокурсники виявляють до мене цікавість і прагнуть спілкуватися зі мною.
4. Можу впливати на думку та погляди однокурсників з урахуванням своїх інтересів.
5. Мені важко спілкуватися, знаходити спільну мову зі своїми однокурсниками.
6. Мені комфортно в групі, я легко дотримуюсь її норм і правил.
7. Однокурсники ставляться до мене насторожено, мало спілкуються зі мною.
8. Мені складно звернутися по допомогу до однокурсників.
9. На всіх заняттях я почуваюся впевнено та комфортно.
10. У навчанні я можу повною мірою виявити свою індивідуальність, здібності.
11. На заняттях мені важко виступати, висловлювати свої думки.
12. Багато навчальних предметів є складними для мене, я освоюю їх на силу.
13. Я успішно та вчасно справляюся з усіма навчальними завданнями з предметів.
14. У мене є власна думка з предметів, що вивчаються, і я завжди її висловлюю.
15. Мені важко поставити запитання, звернутися за допомогою до викладача.

16. Потрібна допомога та додаткові консультації викладачів з багатьох предметів.
17. Ваша стаття.
18. Ваш вік
19. Ваша спеціальність.
20. Де Ви мешкаєте.

Обробка результатів здійснюється шляхом переведення цифр у бали відповідно до ключа та подальшого підсумовування отриманих балів окремо за кожною шкалою та методикою в цілому.

Прямі судження (цифра 0 означає 0 балів; цифра 1 означає 1 бал; цифра 2 означає 2 бали): 1; 3; 4; 6; 9; 10; 13; 14.

Зворотні судження (цифра 0 означає 2 бали; цифра 1 означає 1 бал; цифра 2 означає 0 балів): 2; 5; 7; 8; 11; 12; 15; 16.

Шкала адаптованості до навчальної групи. Підраховується сума балів із таких питань: 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8.

Шкала адаптованість до навчальної діяльності. Підраховується сума балів із наступних питань: 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16.

Високі показники за шкалою адаптованості до навчальної групи свідчать про те, що студент почувається у групі комфортно, легко знаходить спільну мову з однокурсниками, слід прийнятим у групі норм та правил. При необхідності може звернутися до однокурсників за допомогою, здатний проявити активність та взяти ініціативу у групі на себе. Однокурсники також приймають та підтримують його погляди та інтереси.

Низькі показники за шкалою адаптованості до навчальної групи свідчать про труднощі у спілкуванні з однокурсниками. Студент тримається осторонь, виявляє стриманість у стосунках. Йому важко порозумітися з однокурсниками, він не поділяє прийняті в групі норми і правила, не зустрічає розуміння і прийняття своїх поглядів з боку однокурсників, не може звернутися до них за допомогою.

Високі показники за шкалою адаптованості до навчальної діяльності свідчать, що студент легко освоює навчальні предмети, успішно та вчасно

виконує навчальні завдання; за необхідності може звернутися за допомогою до викладача, вільно висловлює свої думки, може виявити свою індивідуальність та здібності на заняттях.

Низькі показники за шкалою адаптованості до навчальної діяльності свідчать, що студент насилу освоює навчальні предмети та виконує навчальні завдання; йому важко виступати на заняттях, висловлювати свої думки. За потреби він не може поставити запитання викладачеві. З багатьох предметів, що вивчаються, він потребує додаткових консультацій, не може проявити свою індивідуальність і здібності на навчальних заняттях.

З метою підвищення достовірності результатів опитувальник був збалансований за кількістю позитивних та негативних відповідей: варіантам «так» та «ні» за кожною шкалою відповідає рівну кількість пунктів опитувальника.

Обчислено також такі показники по обох шкалах.

За шкалою адаптованості до навчальної групи: середня арифметична = 12,0; медіана = 13; стандартне відхилення = 3,3; мінімальна кількість балів = 4,0; максимальна кількість балів = 16,0.

За шкалою адаптованості до навчальної діяльності: середня арифметична = 10,6; медіана = 11; стандартне відхилення = 3,7; мінімальна кількість балів = 2,0; максимальна кількість балів = 16,0.

Анкета для студентів-першокурсників

Шановний студенте!

Пропонуємо Вам узяти участь у опитуванні студентів перших курсів для вивчення проблем адаптації до умов навчання в нашому коледжі та інших проблем, з якими довелось стикнутись першокурсникам. Отримані результати в узагальненому вигляді будуть використані для покращення освітнього процесу.

Наведені питання містять варіанти відповідей, серед яких потрібно обрати той, який найбільше відповідає Вашій ситуації. Можна обрати декілька відповідей.

1. Що для Вас було поштовхом для вступу у наш коледж? (декілька варіантів)
  - А) зацікавлення майбутньою професією;
  - Б) хотів навчатись саме у цьому навчальному закладі;
  - В) дуже хотів отримати освіту незалежно в якому навчальному закладі;
  - Г) бажання батьків;
  - Д) порада друзів;
  - Е) хотів учитись у своєму місті, поруч з батьками;
  - Ж) не люблю вчитись, але потрібен диплом;
  - З) Ваш варіант _____
2. Чи відчуваєте Ви допомогу куратора? (один варіант)
  - А) так; Б) ні; В) іноді.
3. Які стосунки склались у Вашій групі? (один варіант)
  - А) доброзичливі;
  - Б) кожен сам по собі;
  - В) неприязнь
4. Що для Вас було найважливішим, коли Ви стали студентом ? (декілька варіантів)
  - А) пристосування до вимог викладачів;
  - Б) увійти в новий колектив;
  - В) освоїти нову систему навчання;
  - Г) великий обсяг самостійної роботи
  - Д) Ваш варіант _____
5. Що Вам найбільше не подобається в організації освітнього процесу? (декілька варіантів)
  - Лекційна форма проведення занять
  - Необхідність відповідати на практичних заняттях
  - Великий обсяг самостійної роботи
  - Необхідність відпрацювання пропущених занять
  - Ваш варіант _____
6. Якої інформації Вам не вистачає ? (декілька варіантів)

- А) про студентські права та обов'язки;
- Б) про студентські гуртки та факультативи;
- В) про методику онлайн навчання;
- Г) про наявну навчально – методичну літературу і можливості її знаходження;
- Д) про електронні ресурси для використання при підготовці до занять;
- Е) Ваш варіант _____

7. Які причини, на Вашу думку, сповільнювали або заважали процесу адаптації до умов навчання у нашому коледжі? (декілька варіантів)

- А) власна неорганізованість та лінощі;
- Б) напруга, втома від занять;
- В) недостатній інтерес до обраної спеціальності;
- Г) невміння розподіляти свій час;
- Д) слабка попередня освітня база;
- Е) непорозуміння з боку викладачів та завищені вимоги
- Ж) Ваш варіант _____

8. Які риси Ви найбільше цінуєте у викладачах? (декілька варіантів)

- А) професіоналізм, знання своєї дисципліни;
- Б) вихованість, тактовність у стосунках;
- В) вимогливість;
- Г) об'єктивність;
- Д) комунікабельність, вміння пояснювати;
- Е) людяність
- Ж) ваш варіант _____

9. Ваша стать (один варіант)

- А) Чоловіча;   Б) Жіноча

10. Ваш вік (один варіант)

- А) 14 років;   Б) 15 років;   В) 16 років;   Г) 17 років

11. Ваша спеціальність (один варіант)

- А) Митна справа у транспортній галузі;
- Б) Обслуговування комп'ютерних систем та мереж

12. Де Ви мешкаєте? (один варіант)

- А) Вдома з батьками;
- Б) Вдома без батьків;
- В) У гуртожитку;
- Г) Винаймаю житло.

Щиро дякуємо за участь у дослідженні!

Анкета для кураторів
Шановний колего!

Пропонуємо Вам узяти участь у дослідженні, присвяченому вивченню проблем адаптації студентів – першокурсників до умов навчання у коледжі. Опитування є анонімним. Отримані результати будуть використані для покращення організації освітнього процесу.

Наведені питання містять варіанти відповідей, серед яких потрібно обрати один або декілька, що найбільше відповідають ситуації у Вашій кураторській групі.

1. Як Ви гадаєте, які мотиви домінували при вступі у коледж у студентів Вашої кураторської групи? (декілька варіантів)

- А) Зацікавлення майбутньою професією;
- Б) Бажання навчатись саме у цьому навчальному закладі;
- В) Бажання отримати освіту неважливо в якому навчальному закладі;
- Г) Бажання батьків;
- Д) Порада друзів;
- Е) Бажання вчитись у своєму місті, поруч з батьками;
- Ж) Відсутність бажання вчитись, але потрібен диплом;
- З) Ваш варіант _____

2. Скільки годин на тиждень Ви приділяєте роботі з Вашою кураторською групою? (один варіант)

- А) до 1 год.; Б) 1-2 год.; В) 2-3 год.; Г) до 5 год.; Д) більше 5 год.

3. Як Вам здається, які стосунки склались у Вашій кураторській групі? (один варіант)

- А) Доброзичливі;
- Б) Кожен сам по собі;
- В) Неприязнь

4. Як Ви вважаєте, що для студентів Вашої групи було найважливішим, на початку навчання? (декілька варіантів)

- А) Пристосування до вимог викладачів;
- Б) Увійти в новий колектив;
- В) Освоїти нову систему навчання;
- Г) Великий обсяг самостійної роботи
- Д) Ваш варіант _____

5. Що, на Вашу думку, найбільше не подобається студентам Вашої групи в

організації освітнього процесу? (декілька варіантів)

- А) Лекційна форма проведення занять
- Б) Необхідність відповідати на практичних заняттях
- В) Великий обсяг самостійної роботи
- Г) Необхідність відпрацювання пропущених занять
- Д) Ваш варіант _____

6. Якої інформації, на Вашу думку, найбільш не вистачає студентам Вашої групи? (декілька варіантів)

- А) Про студентські права та обов'язки;
- Б) Про студентські гуртки та факультативи;
- В) Про методику онлайн навчання;
- Г) Про наявну навчально – методичну літературу і можливості її знаходження;
- Д) Про електронні ресурси для використання при підготовці до занять;
- Е) Ваш варіант _____

7. Які причини, на Вашу думку, сповільнювали адаптацію першокурсників до умов навчання у коледжі? (декілька варіантів)

- А) Неорганізованість та лінощі студентів;
- Б) Напруга студентів, втома від занять;
- В) Недостатній інтерес до обраної спеціальності;
- Г) Невміння розподіляти свій час;
- Д) Слабка попередня освітня база;
- Е) Непорозуміння з боку викладачів та завищені вимоги;
- Ж) Ваш варіант _____

8. Які риси, на вашу думку, Ваші студенти найбільше цінують у викладачах? (декілька варіантів)

- А) Професіоналізм, знання своєї дисципліни;
- Б) Вихованість, тактовність у стосунках;
- В) Вимогливість;
- Г) Об'єктивність;
- Д) Комунікабельність, вміння пояснювати;
- Е) Людяність
- Ж) Ваш варіант _____

9. Ваш педагогічний стаж (один варіант)

- А) До 5 років;
- Б) 5-10 років;
- В) 10-20 років;
- Г) 20-30 років;

Д) Більше 30 років.

10. Ваша категорія (один варіант)

А) I категорія;

Б) II категорія;

В) Вища категорія;

Г) Методист.

11. Які дисципліни Ви викладаєте? (один варіант)

А) Спеціальні;

Б) Загальнообов'язкові.

Щиро дякуємо за участь у дослідженні!

Цикл занять з першокурсниками закладу
фахової передвищої освіти

Мета: сприяння успішній адаптації здобувачів освіти до навчання; корекція хибних очікувань і типових ілюзій щодо навчання; підвищення мотивації навчання; знаходження оптимальних моделей поведінки в студентському середовищі; добір оптимальної стратегії навчання.

Час проведення: цикл занять варто проводити зі здобувачами освіти перших курсів – із жовтня по травень. Не рекомендується проводити цикл у вересні: протягом цього місяця студент здебільшого ще перебуває у стані ейфорії і поки що не усвідомлює тих психологічних проблем, із якими йому доведеться мати справу.

Учасники циклу занять: здобувачі освіти перших курсів.

ЗАНЯТТЯ 1. Діагностика адаптаційних проблем

Знайомство

Ведучий. Ми зібралися, щоб відверто поговорити про певні проблеми студентів і про те, як ці проблеми можна вирішити. Спочатку нам необхідно домовитися про правила нашого спілкування. Насамперед давайте домовимося: ніхто з нас не буде розповідати іншим про те, що відбувалося тут, у цьому кабінеті, в цьому колі. Чи зможете ви дотриматися цього правила?

Ведучий запитує всіх по черзі. Цикл триває лише тоді, коли всі члени групи прийняли рішення – дотриматися правила конфіденційності.

Ведучий. Давайте спробуємо бути відвертими – лише тоді ми зможемо допомогти одне одному. Повірте, у багатьох із нас подібні проблеми! Разом вирішувати їх буде простіше. Давайте спочатку познайомимося.

Вправа «Асоціація на самого себе»

Кожному учаснику пропонується назвати своє ім'я і дати дві асоціації на самого себе: перша – «Я такий, як зараз»; друга – «Я такий, як був рік тому». Асоціювати себе бажано з явищами природи – погодою, порою року, часом доби тощо.

Вправа дозволяє студенту, по-перше, дати про себе інформацію в стислій формі; по-друге, відрефлексувати наявність (або відсутність) особистісних змін, які відбулися протягом останнього року.

ЗАНЯТТЯ II. Стратегія успішного навчання

Бесіда

Основна проблема, яка втілює на цьому етапі адаптації стратегію успішного навчання і яку можна актуалізувати в процесі бесіди, - це підготовка до семінарів і відповідей на семінарі. Якщо першокурсники виявляють пасивність, то про цю проблему розповідає старший студент.

Типовий варіант цієї проблеми такий: студент сумлінно готувався до кожного семінару, але не наважувався підняти руку. Коли ж нарешті його викликає викладач, він відчуває розгубленість, невпевненість у своїх знаннях і дає досить плутану і неструктуровану відповідь. Якщо викладач при цьому ставить ще якісь додаткові запитання, то студент узагалі замовкає. Якщо першокурсники вважають цю проблему актуальною для себе, ведучий пропонує вправи.

Дискусія «Розблокуй інформаційний потік»

Учасникам циклу пропонується подумати, як часто вони блокують свої думки, спонтанні міркування тощо. Щоб стимулювати обговорення доцільно зробити вступ у вигляді наведеного далі оповідання.

Ведучий. У нашій пам'яті завжди знаходиться значно більше інформації, ніж ми можемо зазвичай згадати. Причина в тому, що ми самі її блокуємо. Сумніваєтеся? Ось вам приклад. Студенту наснився сон: викладач на семінарі щось його запитує. Студент устає, червоніє, не може зв'язати двох слів, і, головне, з усіх сил намагається згадати те, що вчив до сьогоднішнього семінару – нічого не вдається. Тоді викладач звертається з тим самим запитанням до його сусіда, а той, не гаючи ні хвилини, дає аргументовану, логічну, абсолютно правильну відповідь. «Блискуче, – каже викладач. – А вам, Сидоренко, двійка».

А тепер подумайте: насправді ж не було ніякого сусіда по парті. Все це відбувалося в голові того, кому наснився цей сон. Отже він із самого початку знав правильну відповідь. Чому ж він спочатку, як не старався, не міг її згадати?

ЗАНЯТТЯ III. Тренінг поведінки: засвоєння норм студентського середовища

Ведучий коротко пояснює, що студентське спілкування багато в чому відрізняється від спілкування школярів.

Вправа «Як стати своїм»

Учасникам циклу занять пропонується ситуація, коли здобувач освіти нікого не знає з членів своєї академічної групи, але хоче познайомитися з ними. Для цього йому необхідно сказати кілька фраз, щоб на нього звернули

увагу, сприйняли як «свого». Програється кілька варіантів такого знайомства, після чого проводиться обговорення. Роль старшокурсників — надання зворотного зв'язку в процесі пошуку оптимальної моделі поведінки (адекватної нормам студентського середовища).

Вправа «Перехоплення ініціативи»

Пропонується ситуація неформального спілкування конкуренції серед здобувачів освіти. Умови ситуації такі: кожному студенту хочеться привернути увагу до себе, розповісти щось цікаве і значуще для інших.

Завдання полягає в тому, щоб вдало перехопити ініціативу у попереднього мовця, при цьому не образивши його. Не поводитися грубо чи агресивно, але з перших своїх слів привернути увагу і зацікавити присутніх. У ролі того, хто перехоплює ініціативу, виступають по черзі всі учасники тренінгу. Старшокурсники одночасно грають роль експертів і трансляторів певних усталених зразків поведінки у студентському середовищі.

ЗАНЯТТЯ IV. Мотиваційний поштовх

Групова дискусія «Чи можна силою думки формувати життєві події?»
Ведучий пропонує для обговорення таку точку зору:

Сучасні вчені висловлюють думку: те, про що думаємо і мріємо з високою інтенсивністю, здійснюється. Тому велике значення мають наші внутрішні запити. Керуючись життєвим досвідом, люди часто не наважуються мріяти «про велике» (успішну кар'єру, великі професійні досягнення, велике багатство), а мріють про дрібниці, які їм здаються досяжними: купити нову сумочку, поїхати в санаторій тощо. Виявляється, це помилка: таким чином ми «розмінюємо» свої душевні сили на дрібниці.

Наприклад, зараз у вас ще немає вищої освіти, ви думаєте: «Мені б отримати диплом, а далі будемо бачити». Але, отримавши диплом, розумієте, що вам цього мало, потрібне ще хороше місце роботи. Тільки тепер ви розумієте, що пропустили кілька можливостей непоганого працевлаштування, які перед вами промайнули ще під час навчання. А чому? Тому що з самого початку не наважилися мріяти і про роботу також.

Так ось: людина, яка «просить» у життя мінімум, програє в часі, витратах енергії, досягненнях. Виграє той, хто одразу «просить» максимум! Звідси висновок: мріючи, проси у життя якнайбільше!

Вправа «Моя майбутня самореалізація»

Ведучий. Уявіть, будь ласка, що протягом наступних 10 – 15 років Ваше життя здійснюватиметься відповідно з найкращими побажаннями і очікуваннями. Тепер уявіть самого себе через 10 років. А зараз подумки

дайте відповідь на мої запитання:

Скільки вам років?

Як ви виглядаєте зовні?

Де і ким ви працюєте?

Який ви професіонал? Що конкретно вмієте, можете робити; яку роль відіграєте в тій організації, де працюєте?

Яке ваше матеріальне становище?

Які ваші плани на майбутнє?

Далі проводиться обговорення тих образів, які вдалося уявити учасникам тренінгу. Необхідно прагнути надати цим образам максимальної визначеності, яскравості.

План-конспект кураторської години
«Я – успішний студент !»

Офлайн	Онлайн
<p>Мета: сприяти усвідомленню студентами важливості набуття освіти; допомогти студентам визначити шляхи вдосконалення власних навичок, навчати самостійно здобувати знання.</p>	
<p>Обладнання: непрозора коробка з паперовим листям (на кожному листочку написано афоризм або народний вислів на тему навчання); 6 капелюхів білого, жовтого, чорного, червоного, зеленого, синього кольорів; роздрукована пам'ятка «10 умов успішного навчання», чисті аркуші паперу, олівці або ручки.</p>	<p>Обладнання: комп'ютер зі встановленою програма ZOOM; презентація «10 умов успішного навчання».</p>
<p>План проведення кураторської години:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вступне слово куратора. Мотивація діяльності. 2. Виконання творчого завдання «Мудрість з Коробочки пізнання». 3. Бесіда. Обговорення освітнього шляху видатних українців. 4. Виконання вправи на самоаналіз власного освітнього шляху. 5. Ознайомлення й обговорення 10 умов успішного навчання. 6. Рефлексія діяльності. 7. Підведення підсумків. 	
<p>Вступне слово куратора. Мотивація діяльності.</p>	
<p>Ставить питання студентам: Чи вважаєте ви, що багаторічна освіта є нагальною потребою людини? Чому? Чи згодні ви з думкою, що праця корисніша за навчання? Чому? Чим зумовлений зростаючий попит саме на фахову передвищу освіту?</p>	<p>Пропонує студентам написати у чаті своє кредо</p>

Продовження додатку Ж

Офлайн	Онлайн
Творче завдання «Мудрість з Коробочки пізнання»	
<p>Куратор передає по рядах коробочку. Студенти по черзі виймають з неї листочки з мудрими висловами. Кожен, вийнявши листочок, має прочитати вислів і пояснити його значення своїми словами.</p>	<p>Куратор пропонує студентам по черзі назвати число від 1 до 20, під кожним номером приховано прислів'я або вираз відомої людини. Кожен студент має пояснити його значення своїми словами.</p>
<p>Дослухаємось до поради Юрія Івановича Мальованого – доктора педагогічних наук, член-кореспондент Академії педагогічних наук України. У своєму зверненні до молоді він зауважує, що дуже важливо, як саме відповідає студент на запитання: а навіщо, власне, я вчуся? Треба розуміти, що головна мета зусиль студента на освітній лаві – це його світогляд, його інтелект, його запити й потреби, усе те, що допоможе студентові стати щасливою людиною.</p>	
Шановні студенті, відповідайте усно	Шановні студенті, напишіть у чаті.
«10 умов успішного навчання»	
<p>Куратор роздає студентам аркуші, на яких надруковано умови успішного навчання. Під час проведення заходу в онлайн режимі куратор запускає презентацію з такою ж назвою.</p> <p>1) Упевненість у своїх силах, палке бажання вчитися, незгасаючий інтерес до знань. <i>(Не обминайте труднощів, того, чого боїтеся. Соромитесь виступати перед аудиторією — шукайте можливостей виступати частіше. З'являється страх перед кимось або чимось — шукайте можливостей частіше зустрічатися з ними.)</i></p> <p>2) Розвиток сили волі. Успіх приходить лише до того, хто його прагне, добивається, завойовує, докладаючи максимум зусиль. <i>(Не чекайте, що хтось відкриє ваші таланти і оцінить їх, відкрийте себе самі. Не дозволяйте лінощам, особистим примхам і забаганкам керувати собою, заважати досягненню високої мети.)</i></p> <p>3) Увага та уміння сконцентруватися на справі. <i>(Не дозволяйте відвертати вашу увагу під час занять ні товаришеві, ні сонячному зайчикові, ні телевізору чи магнітофону, ні приємним чи гірким спогадам тощо. Мислення – це активний творчий процес, що вимагає від людини напруження, уміння зосередитися на важливому, «розчинитися» у предметі думки.)</i></p>	

Офлайн	Онлайн
<p>4) Працьовитість, вміння швидко включатися в роботу, звичка систематично і наполегливо трудитися, ретельно виконувати роботу, обов'язково доводити розпочате до кінця. <i>(Не залишайте незрозумілих питань без відповіді. Пам'ятайте слова американського винахідника Едісона: «У науці все вирішують один відсоток таланту і дев'яносто дев'ять відсотків праці».)</i></p> <p>5) Суворе дотримання режиму дня, раціональна організація своєї навчальної праці, правильне чергування роботи й відпочинку, легких і важких предметів при виконанні домашніх завдань. <i>(Плануйте ввечері справи на завтра. У кінці дня підбивайте підсумки, з'ясовуйте причини невиконання запланованого. Не забувайте, що лінь, постійне відкладання на потім незавершених справ не можуть бути супутниками успіху.)</i></p> <p>6) Не покладатися лише на механічну пам'ять, не зазубрюйте матеріал, а намагатися осмислити його, визначити головне і другорядне. <i>(Неоціненну допомогу навчанню нададуть і такі прийоми роботи над з'ясуванням матеріалом: складання плану, конспекту, тез, логічних схем, узагальнюючих таблиць, діаграм тощо.)</i></p> <p>7) Самостійність у навчанні. <i>(Учіться чітко формулювати, обґрунтовувати, відстоювати власну точку зору. Не чекайте, поки вчитель «розжує» і вкладе у Вашу свідомість той чи інший матеріал. Найкраще запам'ятовується і засвоюється те, що здобує ціною власних розумових зусиль, власної праці. Ніколи не покладайтеся на підказки і списування.)</i></p> <p>8) Пошуки шляхів практичного застосування своїх знань, навчальних умінь. <i>(Більше розв'язуйте задач, виконуйте вправ, виготовляйте різних саморобок, макетів. Працюйте не лише головою, але й руками. Передавайте свої знання товаришам. Це – найефективніший спосіб закріплення, удосконалення власних набутків. Та й самі вчіться у тих, хто вже досяг успіху в тому, що вас цікавить.)</i></p> <p>9) Постійна самоосвіта, розширення свого кругозору. <i>(Пробуйте свої сили в різноманітних видах діяльності. І пам'ятайте: по-справжньому навчається лише той, хто вдумливо читає багато розумних книг. Потрібну інформацію з різних джерел заносьте до записничка.)</i></p> <p>10) Постійний духовний розвиток, самовдосконалення, самовиховання в собі кращих людських якостей. <i>(Ерудованість, глибокі знання, навіть диплом про вищу освіту самі по собі ще не можуть бути ознакою справжньої інтелігентності.)</i></p>	

Продовження додатку Ж

Офлайн	Онлайн
Творче завдання «Шість капелюхів»	
<p>Куратор розподіляє групу на 6 команд, та роздає 6 капелюхи різних кольорів кожній команді.</p>	<p>Куратор залучає 6 студентів до творчої роботи. У чаті записуються прізвища студентів та колір, який обрав кожен студент.</p>
<p>Обговорювати будемо вислів «Навчання у моєму коледжі». Кожна команда буде виконувати завдання згідно отриманого капелюха.</p> <p>Білий капелюх – загальна інформація про наш вислів, нас цікавлять лише факти.</p> <p>Чорний капелюх – критика, побоювання, обережність щодо визначення нашого висловлювання.</p> <p>Жовтий капелюх – оптимізм, переваги, позитивні сторони ідеї, яку ми розглядаємо.</p> <p>Червоний капелюх – почуття, не слід соромитись своїх відчуттів від виразу «Навчання у моєму коледжі».</p> <p>Зелений капелюх – креативність, можливість висловити нові поняття та концепції, модифікувати вже існуючі поняття про обговорений вислів .</p> <p>Синій капелюх – управління процесом, призначений для управління самим процесом, узагальненням досягнутого і постановки нової мети пов'язаними з висловом «Навчання у моєму коледжі».</p> <p>На виконання завдання студентам відводиться 10 хвилини. Потім кожна команда висловлює свою думку.</p>	
<p>Заключне слово куратора.</p> <p>Чим вищий розумовий і моральний розвиток людини, тим більше задоволення отримує вона від життя, чим щасливіша людина, тим вона корисніша для суспільства, бо і працює краще, і людям із нею добре.</p> <p>Бажаю вам здійснення найкращих задумів, завзяття, натхнення, творчих злетів, успіхів у сходженні до сяючих вершин знань.</p>	